

Leya Ghebremedhin

Å velge narkotikasalg

- En studie av unge lovbrytere i Oslo

Sammendrag

Bakgrunn: Problemer tidlig i livet kan få store konsekvenser for fremtiden, og lovbrudd begått i ung alder kan øke risikoen for ytterligere lovbrudd i fremtiden. Å stoppe den enkelte på vei inn i en kriminell løpebane vil derfor i følge Regjeringen være å oppfylle en av samfunnets viktigste forpliktelser (Justis- og politidepartementet, 2005-2008, s. 1). Likefullt er det store mangler og utfordringer når det kommer til å utvikle en helhetlig politikk som legger til rette for en vellykket sosialisering og integrering av alle barn og unge. En bekymring for den negative utviklingen av ungdomskriminalitet i Oslo, og samtidig interesse over å forstå og forklare lovbrudd som resultat av rasjonelle valg, er også viktige bakgrunner for denne studien. Ved å forstå grunner for valget om å begå kriminelle handlinger, kan man kanskje også bidra til diskusjonen om forebyggende arbeid.

Problemstilling og metode: Har unges beslutninger om å begå narkotikakriminelle handlinger et rasjonelt element i seg? I så fall, hvordan skal vi forstå dette elementet og hvordan kan det relateres til andre mulige forklarende elementer? For å få svar på problemstillingen gjennomførte jeg et kvalitativt semistrukturert intervjustudie med syv informanter i alderen 17-23 år, som har mye erfaring med salg av cannabis i ungdomstiden.

Resultater: Til grunn for analysen ligger tre teoretiske perspektiver: kausale teorier med et naturalistisk perspektiv, teorien om rasjonelle valg (TRV) og normteori. Her har målet vært å plassere TRV i en helhetlig struktur ved å se på hvordan rasjonelle elementer kan være betinget av både individuelle og strukturelle faktorer. Studien viser at kriminelle handlingsvalg kan forklares som et resultat av risikofaktorer, men også som et resultat av mer eller mindre rasjonelle valg og avveielser av hva man kan vinne, og hva man kan tape ved å begå et lovbrudd. Det er en sammenheng mellom de unges bakgrunn og valgmuligheter. Det sentrale i dette er at de unges bakgrunn har bidratt til å snevre inn valgmuligheter, og deres rasjonalitet er preget av denne innsnevringen. Normteori har også vært et viktig bidrag for å forklare handlingsvalg og samtidig hvordan det kan finnes rasjonelle elementer i individets forpliktelse til normer i et kriminelt miljø.

Abstract

Background: Early life problems can have major consequences for the future, and criminal offenses committed at young age can increase the risk of further criminal offenses in the future. To prevent individuals from developing criminal lifestyles will therefore according to the Government be to fulfill one of society's most important obligations (Justis- og politidepartementet, 2005-2008, s. 1). Nevertheless, there are major absences and challenges when it comes to developing comprehensive politics that facilitates a successful socialization and integration of all children and youth. The background for the selection of this group of individuals is a serious concern with the negative development of juvenile delinquency in Oslo, and also being interested in understanding and explaining crimes as results of rational choices. By understanding the reasons behind the decision to commit drug related crime, we can maybe also contribute to the discussion about crime prevention.

Issue & Method: Does young people's decision to commit drug related crime contain a rational element? If so, how should we understand this element and how can it be related to other possible explanatory elements? The thesis is a qualitative study, and its methodology is based on semistructured interviews with seven youngsters aged 17-23 years, who have experience with selling cannabis during adolescence.

Results: The analysis is based on three theoretical perspectives: causal models from naturalism, rational choice theory (RCT) and social norm theory. The primary goal has been to place RCT in a comprehensive structure by examining how rational elements can be conditioned by both individual and structural factors. The findings in this study show that crime committing decisions can be explained as a result of risk factors, but also as a result of rational considerations of what to win and what to lose by committing a crime. There is coherence between the individuals' background and decisions. The main finding is that the individuals' background has contributed to narrow down the options, and their rationality- its scope- is affected by this narrowing. Norm theory also importantly contributes to explaining action and choices. On this level there can be rational elements in the individual's commitment to norms in a criminal environment.

Oslo Metropolitan University, Faculty of Social Science

Oslo 2018

Forord

Først av alt vil jeg rette en stor takk til alle som har hjulpet meg å nå målet mitt.

En stor takk til veileder Dag Jenssen som har vist begeistring for prosjektet mitt fra første dag. Du har gitt meg muligheten til å se oppgaven i et helt nytt lys, stilt mange viktige spørsmål og tilført meg ny og viktig kunnskap gjennom hele forskningsprosessen.

Hjertelig takk til alle deltakere som har gitt meg tillatelse til å bruke samtalene og som har gjort denne studien mulig å gjennomføre.

Rebekka, Juweria og Iselin, det har vært en glede å studere med dere! Dere har vært viktige bidragsyttere. Takk for gode diskusjoner, støtte og hjelp under hele prosessen.

Til slutt en stor takk til familie og gode venner for mange gode ord og oppmuntringer når jeg har trengt det mest.

Oslo, mai 2018

Leya Ghebremedhin

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	1
ABSTRACT	2
FORORD	3
KAPITTEL 1. INNLEDNING: KRIMINALITET OG RASJONALITET	6
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA.....	6
1.2 FORSKNINGSSPØRSMÅL	8
1.3 HVA ER SKREVET OM TEMAET TIDLIGERE?	9
1.3.1 Årsaker til kriminalitet	9
1.3.2 kriminalitet og rasjonalitet.....	10
1.4 AVGRENSNINGER	12
1.5 OPPGAVENS VIDERE OPPBYGGING.....	13
KAPITTEL 2. TEORETISKE PERSPEKTIVER: ÅRSAKSFAKTORER, RASJONELL HANDLING ELLER NORMER.	15
DEL 1: FORKLARING AV LOVBRUDD PÅ STRUKTURELT NIVÅ:.....	16
1. HANDLINGSVALG UT IFRA NATURALISTISKE FORKLARINGSMÅTER.....	16
1.1 <i>Marginalisering</i>	17
1.2 <i>Urie Bronfenbrenners teorier om modellering</i>	19
DEL 2: FORKLARING AV LOVBRUDD PÅ INDIVIDNIVÅ	20
2. HANDLINGSVALG UT IFRA TEORIEN OM RASJONELLE VALG	21
2.1 <i>Instrumentell rasjonalitet</i>	22
3. HANDLINGSVALG UT IFRA NORMTEORI	26
KAPITTEL 3. METODISK TILNÆRMING	30
3.1 KVALITATIV METODE.....	30
3.2 REKRUTTERING OG UTVALG	31
3.3 SEMISTRUKTURERT LIVSVERDENINTERVJU	32
3.4 UTFORMING AV INTERVJUGUIDE	33
3.5 GJENNOMFØRING AV INTERVJUENE.....	34
3.6 TRANSKRIBERING OG ANALYSE	36
3.7 ETISKE VURDERINGER.....	37
3.7.1 <i>Søknad om forskningstillatelse hos NSD</i>	37
3.7.2 <i>Konfidensialitet og anonymitet</i>	38
3.8 RELIABILITET, VALIDITET OG GENERALISERBARHET	38
3.9 PRESENTASJON AV INFORMANTER.....	41
KAPITTEL 4. ANALYTISK TOLKNING: FRA BARNDOM, VIA NARKOTIKASALG MOT EN FRAMTID	42
4.1 BAKGRUNN	42
4.1.1 <i>Familieforhold</i>	43
4.1.2 <i>Skoleerfaringer</i>	45
4.1.3 <i>Rollemodeller</i>	47
4.2 GRUNNER OG MÅL	49
4.2.1 <i>Innpass</i>	50
4.2.2 <i>Rusavhengigheten</i>	50
4.2.3 <i>Gjengmedlemskap</i>	52
4.2.4 <i>Økonomisk trygghet</i>	56
4.3 VALGMULIGHETER	58
4.3.1 <i>Motstand</i>	58
4.4 FRAMTIDSSYN	62
4.4.1 <i>Risikovurdering</i>	62
4.4.2 <i>Tidsorientering</i>	66
KAPITTEL 5. AVSLUTNING	69

SAMMENFATNING	69
LITTERATURLISTE.....	73
VEDLEGG 1.....	76
VEDLEGG 2.....	77
VEDLEGG 3.....	81
VEDLEGG 4.....	82

Kapittel 1. Innledning: kriminalitet og rasjonalitet

”De korta du får utdelt er de korta som du spiller med”
- Don Martin, fra låta «Del av meg».

Denne studien omhandler unge lovbyggere i Oslo som selger narkotika, og søker å forstå og forklare handlingsvalg tilknyttet narkotikalovbrudd. Formålet med oppgaven er å oppmuntre relevante parter til å utvikle og iverksette en helhetlig politikk som legger til rette for en vellykket integrering av alle barn og unge, både gjennom familien og lokalsamfunnet. I dette kapitlet ønsker jeg å presentere oppgavens formål, og litteratur som kan belyse mitt forskningsspørsmål.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Å stoppe den enkelte på vei inn i en kriminell løpebane vil i følge Regjeringen være å oppfylle en av samfunnets viktigste forpliktelser (Justis- og politidepartementet, 2005-2008, s. 1). Dette gjelder spesielt barn og unge, ettersom personer som begår lovbrudd i svært ung alder har betydelig høyere risiko for å etablere et vanepreget mønster av antisosiale og kriminelle handlinger (Ogden, 2009, s. 27-33). Unge som begår kriminelle handlinger har overskredet grenser for akseptert atferd og normer i samfunnet. Narkotikalovbrudd er en variant av antisosial kriminell atferd, og tidlig debut når det gjelder illegale rusmidler kan gi en sterk og forhøyet risiko for framtidig misbruk.

Rapporten ”Sammen lager vi et trygt Oslo” (heretter SaLTo) inngår som en del av det tverretatlige samarbeidet mellom Oslo kommune og Oslo politidistrikt (Bakosgjelten, 2017, s. 7). Målet med rapporten er å styrke samfunnets kunnskap om kriminalitet og rusproblemer blant barn og unge i Oslo. Innenfor rammen av SaLTo har ungdomskriminaliteten i Oslo blitt kartlagt siden 2006, og den nyeste rapporten viser ferske tall fra 2016.

Som landets hovedstad og desidert største by har Oslo særegne storbyutfordringer innen kriminalitets- og rusproblematikk (Bakosgjelten, 2017, s. 39). Dette viser nye tall fra SaLTo rapporten. Tore Soldal, leder for enhet sentrum i Oslo merker spesielt høy konsentrasjon av narkotikakriminalitet i sentrumsområdet (Riaz & Foss, 2018). Sentrum av Oslo tiltrekker seg både unge og eldre fra bysentrum og områdene rundt, og Soldal hevder at de unge i mange tilfeller blir «brukt» av folk som er eldre enn dem. Sett over flere år har det i hovedstaden

vært en betydelig nedgang i ulike typer barne- og ungdomskriminalitet (Bakosgjelten, 2017, s. 61). Likevel har det vært en økning i registrerte straffbare forhold blant unge de siste to til tre årene. Her har for eksempel antall registrerte narkotikaforhold med gjerningspersoner under 18 år økt fra 199 i 2015, til 305 i 2016 (Bakosgjelten, 2017, s. 53).

Samtidig blir det viktig å presisere at den statistiske økningen i narkotikalovbrudd blant unge i perioden 2015-2016 i stor grad ble påvirket av politiets strategier (Bakosgjelten, 2017, s. 53). Ressurser og innsats i de sårbare miljøene ble endret i denne perioden. Ettersom det i all hovedsak er politiet selv som står for anmeldelser av narkotikalovbrudd, blir antall anmeldte forhold en dårlig indikator på narkotikalovbrudd blant unge.

Min interesse for feltet bunner først og fremst i temaets aktualitet i samfunnet. Vi har akkurat sett på dagens utfordringer i forhold til rusproblematikk og ungdomskriminalitet i hovedstaden. Selv er jeg født og oppvokst i en bydel i Oslo hvor kriminalitet de siste årene har utviklet seg negativt og stadig yngre barn rekrutteres inn i antisosiale miljøer av voksne kriminelle. Dette er bekymringsfullt fordi for en del unge inngår opposisjon og regelbrudd i en marginaliseringsprosess som etter hvert kan få dramatiske konsekvenser.

I tillegg er jeg nysgjerrig på de kriminelle ungdomsmiljøer i Oslo. Jeg har lenge undret meg over hvem dagens kriminelle ungdom er, og hvorfor de velger å begå kriminelle handlinger. Jeg har en oppfatning av at dette er ressursvake unge, der faktorer i oppveksten har bidratt til å forme hvem de er og hvilke valg de tar. Jeg ønsket å føre denne forståelsen et steg videre ved å kople inn et rasjonalitetsperspektiv. Selv har jeg arbeidet med unge som på ulikt vis har vært i kontakt med rettssystemet på grunn av narkotikakriminalitet. Her har jeg fått inntrykk av at ungdommene opplever at de blir feil framstilt av media, og at de ikke blir forstått av voksne autoritetspersoner når det gjelder narkotikasalg. Min interesse for feltet er derfor dels preget av et kritisk perspektiv til en framstilling av unge lovbrøyttere som irrasjonelle, og dels nysgjerrighet knyttet til hvorvidt det finnes rasjonalitet i ungdomskriminalitet.

Oftest velger unge lovbrøyttere å begå lovbrudd til tross for at valg av andre handlingsalternativer vil gagne dem mest på litt lengre sikt. Mine erfaringer på dette feltet er at unge som velger å selge narkotika har grunner for sine handlinger. Dette gjorde meg nysgjerrig på om det var en viss fornuft i de unge lovbrøytteres meningskonstruksjoner, og derfor valgte jeg å bruke masteroppgaven som en mulighet til å utforske rasjonelle aspekter i kriminelle miljøer.

Ettersom at jeg var interessert i rasjonalitetsaspektet, er "Rational Choice Theory" relevant å bruke, da det er her rasjonalitetsbegrepet er mest utviklet (Wahlin 1999, s. 9). Denne teorien som på norsk heter teorien om rasjonelle valg (heretter TRV) har røtter i økonomisk tenkning, og brukes for å forstå sosial atferd (Risjord, 2014, s. 94-95). Teorien bygger på grunnleggende antakelser om rasjonelle aktører som handler ut ifra preferanser, grunner og mål. For meg har det vært interessant å bruke TRV i tilnærmingen til temaet "unge lovbrøyttere", ikke fordi jeg ser på perspektivet som det eneste fruktbare, men fordi jeg ønsker å utforske hvordan perspektivet kan bidra i forståelsen av unge lovbrøyttere som fenomen. Da er jeg spesielt ute etter å forstå hvordan ungdommene gjør valg. Hvordan kan man forstå de kriminelle handlingene ikke kun som et resultat av risikofaktorer, men også som et resultat av mer eller mindre rasjonelle valg og avveielser. Jeg begynte å reflektere rundt denne tematikken og kom frem til en problemstilling som jeg nå vil presentere og utdype.

1.2 Forskningsspørsmål

Ulike mennesker kan oppfatte eller vurdere en og samme situasjon på forskjellige måter. En handling kan virke irrasjonell for en utenforstående, men likevel være rasjonell. Dette fordi den handlende har et mål og en oppfatning av det beste middel til å oppnå dette målet (Hauge, 2001, s. 132). Vi som står utenfor trenger derfor ikke dele det målet, og heller ikke oppfatningen av middelet. Med denne oppgaven ønsker jeg å utforske «hvordan» det er fornuftig for en ungdom å begå lovbrudd og hvordan rasjonalitet plasserer seg som et element blant flere andre forklarende elementer. Derfor er min problemstilling:

«Har unges beslutninger om å begå narkotikakriminelle handlinger et rasjonelt element i seg? I så fall, hvordan skal vi forstå dette elementet og hvordan kan det relateres til andre mulige forklarende elementer?»

Lovbrudd er i de fleste tilfeller intensjonelle (uaktsomhet er et unntak). Det interessante for min problemstilling er lovbrøytterens egne motiver og intensjoner for å begå lovbruddet, og hva som motiverer dem. Da vil TRV være et sentralt element for å forstå grunner og intensjoner for handling. I tillegg er jeg opptatt av hvordan lovbrudd kan forsås ut ifra andre teoretiske modeller, og vil derfor forsøke å sette TRV i sammenheng med andre forklarende elementer. De andre mulige forklarende elementer som vil bli trukket inn i oppgaven er årsaks-teorier og normteori. Her blir det viktig å påpeke at jeg ikke skal bruke TRV som en motsetning mellom individuelle valg og strukturelle faktorer. Målet har heller vært å utforske hvordan TRV kan

føye seg til årsaks-teorier og normteori, og dermed se på hvordan rasjonelle elementer kan være betinget av både individuelle og strukturelle faktorer. Med dette forskningsspørsmålet tenker jeg at jeg kan bidra til nyttig informasjon som kan styrke kunnskapen om dagens ungdomskriminalitet, og forhåpentligvis ha innvirkning på nåværende forebyggende ungdomsarbeid.

1.3 Hva er skrevet om temaet tidligere?

1.3.1 Årsaker til kriminalitet

Det eksisterer mye og variert forskning rundt ungdomskriminalitet, både nasjonalt og internasjonalt. Ulike fagfelt som sosiologi, kriminologi og sosialt arbeid har blant annet forsket på hva som kan være årsaken til kriminalitet blant barn og unge. Og også hvilke behandlingsmetoder som ser ut til å hindre ny kriminalitet, og hvordan man på best mulig måte kan forebygge kriminalitet. Den eksisterende forskningen bygger på både kvantitative og kvalitative data. Blant forskningen som har fokusert på årsaker til kriminalitet i Oslo har vi SaLTo rapporten som ble nevnt kort innledningsvis (punkt 1.1).

SaLTo rapporten har tatt for seg omfanget av barne- og ungdomskriminalitet og typer lovbrudd de unge begår, hvor narkotikalovbrudd blant unge er blant disse. Som nevnt tidligere har det vært en økning i narkotikaforbrytelser blant unge. Her er det flere faktorer som har blitt pekt på som mulige årsaker, slik som generell velstandsøkning, sosial og økonomisk marginalisering (Bakosgjelten, 2017, s. 61). I tillegg påpekes det at det eksisterende prestasjonspresset i konkurransesamfunnet kan være en slik faktor som kan bidra til marginalisering og skape psykologiske avviksformer blant unge.

Annen forskning som også fokuserer på årsaker til kriminalitet finner vi beskrevet i boken *Gatekapital*, av Sveinung Sandberg og Willy Pedersen (2006). Prosjektet var basert på feltarbeid og intervjuer av unge gutter som solgte hasj langs Akerselva i Oslo. Her ble det lagt vekt på strukturelle problemer guttene i prosjektet møtte, som for eksempel etnisitet, vansker med å finne jobb, bolig og utdanning. Marginalisering og diskriminering sto også sentralt (Sandberg & Pedersen, 2006, s. 244). Slik vi så i SaLTo rapporten ble det også her lagt vekt på hvordan sosial og økonomisk marginalisering, integrering og ekskludering, er faktorer av betydning for omfanget av kriminalitet i et samfunn. I gatekapital var de unge guttenes

hverdag preget av vold, ran og rusmisbruk, men også av rap og hip hop. Her ble «gatekapital» betegnelsen på spesielle ferdigheter og kompetanse guttene trengte for å mestre en livsstil i det kriminelle miljøet (Sandberg & Pedersen, 2006, s. 82-85).

I regi av Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) ble det i 2014 publisert en rapport med en kvalitativ studie av Evelyn Dyb (2014) kalt, ”*Unge ranere i den globale byen*”. Utgangspunktet for denne rapporten var økningen i antall ran begått av unge personer primært mot andre unge i Oslo høsten 2013, i tillegg til en del presseomtale av ran begått av unge. Formålet med prosjektet var å undersøke mekanismer og handlingslogikken bak ranene begått av unge i Oslo i 2013 (Dyb, 2014, s. 6). Her var det fokus på å undersøke både hva slags bakgrunn lovbrøtterne hadde, og hvilken logikk og forutsetninger de handler ut ifra. Fra flere hold ble rusproblemer vektlagt som den viktigste enkeltårsaken til ranene (Dyb, 2014, s. 7). Det kan dreie seg om rusavhengighet, og at ranet ble utført for å skaffe penger til rus. Det kan også dreie seg om å skaffe penger for å dekke narkogjeld til ”personer man helst ikke skal komme i gjeld til”, og en kombinasjon av disse to faktorene. Drivkraften bak ranene synes i all hovedsak å være behovet for penger og særlig penger til å finansiere rusmidler (Dyb, 2014, s. 80).

Rapporten gir oss et innblikk i hvordan strukturelle faktorer er med på å forme hvem man er og hvilke valg man tar. Eksempelvis i en situasjon der valget står mellom å delta eller ikke delta i et ran av jevnaldrende for å finansiere rusmidler (Dyb, 2014, s. 76). Selv om Dyb (2014) ser på strukturelle faktorer betydning for utvikling av kriminell atferd, er hun også inne på forklaringer på individnivå ved at hun utforsker handlingslogikker bak ranene. Slik har denne undersøkelsen noe av det samme fokuset som jeg har for min studie.

1.3.2 kriminalitet og rasjonalitet

Den ovennevnte forskningen har vist en sammenheng mellom risikofaktorer og kriminalitet blant unge, hvor man har sett på hvordan bakgrunnsfaktorer kan være årsak til at ungdom blir kriminelle. Eksempler på ulike bakgrunnsfaktorer er sosioøkonomisk status, etnisitet, marginalisering og geografisk område. Når det gjelder sammenhengen mellom lovbrudd og rasjonalitet er Lottie Wahlin (1999) en av de som har gått inn i denne tematikken med sin doktoravhandling. Studien heter ”*Den rationella inbrottsjuven*” og er rettet mot å undersøke om det er rasjonelle trekk ved et innbrudd. Formålet med studien var å se på hvorvidt rasjonalitetsperspektivet er fruktbart for å studere kriminelle handlinger, og undersøkelsen er basert på tyvers egne beskrivelser. Materialet viser at det er en viss rasjonalitet i de ulike

beskrivelsene av forbrytelsene, og studien støtter nytten av perspektivet TRV. Samtidig hevder Wahlin (1999, s. 160) at en mer fleksibel modell for rasjonelt handlende aktører som inkluderer sosiale eller kulturelle kontekster er nødvendig. Dette fordi funnene viser at de irrasjonelle situasjonene der tyvene handler impulsivt og affektivt, framtrer like tydelig som de rasjonelle situasjonene. Selv om innbrudd skiller seg fra narkotikasalg, vil Wahlin (1999) sin studie være en viktig kilde i denne oppgaven, nettopp fordi hun benytter rasjonalitetsperspektivet i forståelsen av lovbrudd som fenomen.

Jeg har nå presentert en liten del av forskningskunnskapen som finnes om narkotikakriminalitet blant barn og unge i Norge, samt en svensk studie av Wahlin. Mange av disse forskningsprosjektene har fokusert på årsaker, statistikk, tiltak, metoder og forebygging. Intensjonen med denne masteroppgaven er å innta et perspektiv som nærmer seg Wahlins forståelse av fenomenet for å studere ungdom og kriminalitet. Jeg er interessert i å se på hvordan unge som begår lovbrudd kan forstås i et rasjonalitetsperspektiv, noe som gjør at jeg undersøker hvordan de selv erfarer og oppfatter lovbruddet, og hvordan dette understøtter tidligere forskning.

Istedenfor å finne en løsning på ungdomskriminalitet ønsker jeg å studere de premissene som legges til grunn for ulike forståelser av fenomenet. Forskning som fokuserer på årsakssammenhenger mellom individets bakgrunn, og utvikling av kriminell livsstil bidrar med nyttig informasjon. I tillegg tror jeg det er verdifullt å undres og reflektere over dagens kriminelle ungdommers rasjonelle tenkning når det gjelder beslutninger om å begå narkotikalovbrudd. Jeg mener en slik vinkling vil være fruktbar fordi den skiller seg fra den eksisterende forskningen som ofte har en kausal, strukturell eller normundersøkende perspektiv. Videre kan en slik tilnærming få frem nyttig informasjon om dagens kriminelle ungdom, for ved å undersøke forekomsten av rasjonelle komponenter ved lovbrudd begått av unge, kan man få en bedre forståelse av «hvorfors» den unge velger å begå lovbrudd. I tillegg hevder Hauge (2001, s. 135) at dersom man legger til grunn at lovbrudd er et resultat av lovbrøtters rasjonelle avveielser, har dette klare implikasjoner i forhold til spørsmål om hvordan man skal forebygge kriminalitet.

Ved å øke kostnadene eller redusere nytten av potensielle lovbrudd kan dette føre til redusert kriminalitet (Hauge, 2001, s. 135). I en kontekst av narkotikalovbrudd kan opplysninger om skadevirkning eller mulige straffereaksjoner ha noe å si for mål-middel-kalkylen. Denne

kalkylen kan også endres ved at mulighetsrommet for valg utvides, for eksempel med utdanning, jobb eller fritidsmuligheter.

1.4 Avgrensninger

Studien er avgrenset til å omhandle unge mellom 17 og 23 år som har erfaring med salg av narkotika. Begrepet narkotikakriminalitet favner vidt. Etersom cannabis er det klart mest brukte narkotiske stoffet blant norsk ungdom (Skretting, Bye, Vedøy & Lund, 2015, s. 261), har jeg i denne oppgaven valgt å fokusere på salg av cannabis. Cannabis står på narkotikalistene og defineres derfor som narkotika (Forskrift om narkotika, 2013). I Norge er det forbudt med bruk, salg, kjøp og besittelse av cannabis (Straffeloven, 2005, § 231, (1)). Kriminalitet er et allment fenomen, og utvalget av litteratur baserer seg derfor på både nasjonale og internasjonale teoretiske bidrag. Internasjonale definisjoner og internasjonal litteratur er momenter som preger den norske definisjonen, og forståelsen av fenomenet kriminalitet. Det hadde derfor vært både umulig og lite fruktbart å se bort ifra dette når Norge påvirkes av disse momentene.

I denne oppgaven kunne jeg ha brukt flere perspektiver for å belyse temaet. Det mest nærliggende er kanskje spørsmålet om etnisitet. I denne studien har etnisitet ikke spilt noen rolle, og heller ikke hvilken bydel informantene tilhørte innenfor Oslo. Siden vi vet at denne typen ungdomskriminalitet ofte har en høyere forekomst i innvandrer miljøene, kunne det være interessant å ta hensyn til dette i studien. Det er to grunner til at jeg likevel har valgt å ikke legge vekt på dette aspektet i denne studien. Det ene har med kapasitet å gjøre. Jeg har for det første ikke nok informanter og informantene har vært vanskelig å rekruttere. For det andre er jeg mest opptatt av hvordan rasjonaliteten spiller seg ut. Her er det neppe så store forskjeller ut ifra etnisitet, selv om risikofaktorene, som her ikke er hovedfokuset, nok kan variere. Jeg har altså oppfattet at etnisk bakgrunn ikke har så mye å si for denne type tema, og derfor har jeg valgt å ikke fokusere på dette skillet i denne oppgaven.

En begrensning av innfallsvinkel har vært nødvendig for å forhindre at oppgaven blir altfor bred. Målet er å søke og være et bidrag i diskusjonen rundt fenomenet kriminalitet, som i sin tur kan være med på å gi økt oppmerksomhet og kunnskap omkring fenomenet og dens problematiske områder. Min intensjon er derfor ikke å finne den ene opphøyde sannheten, snarere ligger intensjonen i å søke etter ungdommenes egne framstillinger av verden, og lete

etter rasjonelle elementer i deres fortellinger. Når dette er sagt så antar jeg at jeg vil finne en rekke erfaringer og opplevelser i ungdommenes egne narrativer.

Som nevnt tidligere i oppgaven har jeg i denne studien valgt å fokusere på perspektivet rasjonelle valg for å forstå fenomenet lovbrudd. Dermed er jeg egentlig ikke ute etter å finne årsaker til kriminalitet, snarere hvorfor man har *grunner* for å begå kriminelle handlinger. Ettersom lovbrudd er et komplekst fenomen opplever jeg at det ikke holder å snakke om det rasjonelle perspektivet uten å nevne andre mekanismer. Å trekke inn faktorer i de unges sosiale bakgrunn har vært nødvendig for å kaste lys over selve analysen av grunner. Jeg har derfor valgt å trekke inn analytiske perspektiver på strukturelt nivå, som søker å forklare årsaker til kriminalitet, for samtidig å undersøke hvordan dette kan formidles gjennom aktørens egne valg, forstått som rasjonelle.

Jeg ønsker ikke utelukkende å forklare hvorfor noen begår lovbrudd, men også hvorfor noen ser lovbrudd som det mest nærliggende handlingsalternativet i situasjoner hvor valget står mellom lovbrudd og lovlydige handlinger. Mitt perspektiv er derfor rettet mer mot den unges valg og handlinger i den unges egen livsverden. Dette skiller seg fra kriminalitet som forklares gjennom påvirkning fra faktorer på samfunnsnivå (Hauge, 2001, s. 129-132). Jeg er bevisst på at det kan være en sammenheng mellom de strukturelle og individuelle faktorene – for eksempel ved at individets sosiale bakgrunn kan ha betydning for valgene individet tar, og jeg velger å tydeliggjøre det individuelle aspektet ved fenomenet kriminalitet.

1.5 Oppgavens videre oppbygging

Oppgaven er inndelt i fem kapitler. Avhandlingen starter med å gjøre rede for studiens forankring og viser til sentrale trekk ved kunnskapsstatus på området. Neste kapittel er en redegjørelse av studiens innfallsvinkel, herav ulike teoretiske perspektiver som anvendes i forståelsen av kriminalitet som er relevante for å besvare oppgavens forskningsspørsmål. Lovbrudd er et fenomen som har blitt studert over lang tid og derfor finnes det mange muligheter for å forstå lovbrudd som problemområde. I dette kapitlet skal jeg derfor forsøke å lage et bilde av denne verdenen, ved å hente inn noen av forklaringsmodellene for handlingsvalg. Først ut ifra det vi kan kalle en naturalistisk tilnærming, deretter ut ifra TRV, og til slutt ut ifra normteori.

Kapittel 3 presenterer den kvalitative studiens metode og design. Resultatene fremkommer gjennom analyse og tolkning av datamaterialet i kapittel 4. Her vil jeg videre drøfte resultatene opp mot teoretiske perspektiver presentert i kapittel 2.

Kapittel 5 er en sammenfatning av avhandlingen og noen avsluttende ord.

Kapittel 2. Teoretiske perspektiver: årsaksfaktorer, rasjonell handling eller normer.

Jeg vil i det følgende gå inn på ulike perspektiver og teorier som anvendes i forståelsen av kriminalitet som er relevante for å besvare oppgavens forskningsspørsmål. Dette kapittelet vil derfor til en viss grad gi leseren en kunnskapsstatus om studiens tema.

Lovbrudd er handlingsvalg. Jeg er med denne oppgaven derfor ute etter å forstå og forklare handlingsvalg, og på denne måten utforske hvorvidt lovbrudd har et rasjonelt element i seg. Selv om oppgavens problemstilling søker å forstå handlingsvalg på individnivå er det som nevnt tidligere også nyttig å introdusere forklaringsmodeller på strukturelt nivå, for å gi leseren et større bilde av problemområdet. Derfor skal vi i første del se fenomenet lovbrudd ut ifra en naturalistisk tilnærming. Det vil i følge Risjord (2014, s. 8-10) si at man tenker kausalt, jobber kvantitativt og at det er krefter som virker på individet. I tillegg ser man på korrelasjoner mellom fenomener og utleder hypoteser som man videre tester og formulerer statistiske lovmessigheter ut ifra. Slik blir individet i et naturalistisk perspektiv framstilt som et produkt av bakenforliggende strukturelle faktorer.

I denne oppgaven ser vi på kun syv informanters erfaringer. Dermed har vi ikke bredt nok grunnlag til å fastslå årsaker til kriminalitet. Derimot kan vi ut ifra veletablerte teorier om årsakssammenhenger og informantenes fortellinger, antyde mulige faktorer som gir disse utfallene. Når vi er ferdige med å på denne måten tolke handlingsvalg og lovbrudd som resultat av årsaksfaktorer, skal vi i andre del gå inn på hvordan dette kan formidles gjennom individets egne valg. Da er vi inne på individorienterte forklaringer og ser på lovbrudd ut ifra TRV, som forklarer handling med nyttekalkyle. Til slutt skal vi se på hvordan handlingsvalg kan forstås ut ifra normteori og gjennom forpliktelse til normer. Til sammen vil dette kunne gi et bilde av hvordan rasjonell handling er del av en mer omfattende prosess inn i antisosial atferd.

DEL 1: Forklaring av lovbrudd på strukturelt nivå:

1. Handlingsvalg ut ifra naturalistiske forklaringsmåter

Naturalismen forsøker å forklare en hendelse og handling gjennom lovmessigheter som forbinder to eller flere fenomener (Risjord, 2014, s. 35-38). Da ser man på hvordan enkelthandlinger er et uttrykk for en lovmessighet, nemlig noe som inntreffer gitt situasjonen (Risjord, 2014, s. 10-15). I følge Daniel Little (1991, s.13-18) blir lovmessigheten et uttrykk for årsakssammenhenger; hvis hendelse A er tilfelle, så vil hendelse B inntreffe med en viss sannsynlighet. Ettersom en her vil rette oppmerksomheten mot det miljøet som former mennesket (fattigdom, nød osv) vil aktørens handling (lovbrudd) ut ifra et naturalistisk perspektiv forklares ved å vise til lovmessigheter, og ved å beskrive situasjonen aktøren befant seg i (Risjord, 2014, s. 15). Dersom aktøren for eksempel har vokst opp med ressurssvake foreldre (hendelse A) kan man ut ifra lovmessigheter fastslå at aktøren vil utvikle kriminelt livsløp (hendelse B), med en viss sannsynlighet. Vi har sett tidligere i oppgaven at det finnes forskning som viser korrelasjoner mellom lovbrudd og faktorer på samfunnsnivå som for eksempel marginalisering. SaLTo rapporten (2017), deler av Evelyn Dyb (2014) sin rapport og prosjektet til Sandberg og Pedersen (2006), er forskning som i hovedsak vil plassere seg innenfor dette perspektivet.

Ettersom mennesket ut ifra et naturalistisk perspektiv vil bli oppfattet som forutbestemt av arv og miljø kan man si at strukturen i måten vi forklarer handling på er preget av en determinisme, selv om dette bestemmes med en sannsynlighet (Little, 1991, s. 18). Dette fordi mennesket under dets forhåndværende omstendigheter umulig kan handle annerledes enn de virkelig handler. Disse strukturene for å forklare handlingsvalg kan man også finne i den delen av kriminologien som oppsto med positivismens frembrudd på 1800-tallet (Hauge, 2001, s. 14).

I følge Hauge (2001, s. 14) er kriminologiens oppgave utfra et atferds-perspektiv å forklare hvorfor lovbrudd begås. Utgangspunktet for kriminologiske forklaringer på samfunnsnivå er at kriminalitet gjenspeiler hvordan samfunnet er organisert. Under påvirkning av naturvitenskapen på 1800-tallet ble man i kriminologien opptatt av å søke etter lovmessigheter i atferden for deretter å bygge opp forklaringsmodeller ut ifra disse lovmessighetene. Mens kriminalitet tidligere hadde vært sett på som resultat av lovbrøyterens

frie valg ble begrepet fri vilje forkastet som vitenskapelig forklaring. Årsakene til kriminalitet måtte heller søkes i samspillet mellom individet og de påvirkningsfaktorer individet var utsatt for i dets omverden. Kriminalitet ble nå et resultat av sosial og kulturell læring. Dermed ble atferd også her oppfattet som determinert, og kriminologiens oppgave var å avdekke årsaksfaktorer som lå til grunn for kriminell atferd (Hauge 2001, s. 14-15).

Et relevant begrep å trekke inn når vi er innenfor naturalistiske forklaringsmåter er marginalisering. Marginalisering kan være et eksempel på en årsaksfaktor som man i en naturalistisk tilnærming ville brukt i oppbyggingen av forklaringsmodeller på lovbrudd.

1.1 Marginalisering

Marginalisering er i sosiologien forklart som ekskludering fra det som oppfattes som viktige sosiale arenaer i samfunnet, som gjør at enkelte personer ender opp med å bevege seg i en gråsoner mellom sosial integrasjon og samfunnsmessig utstøting (Heggen, Jørgensen, Paulgaard, 2003, s. 12-13). Når man bruker marginaliseringsbegrepet legger man vekt på å forklare marginaliseringsprosesser ut fra trekk ved samfunnet knyttet opp mot levekår, sosial klasse, arbeidsmarked og fordeling (Øia, 2013, s. 33). Marginalisering skyldes altså samfunnsstrukturer og blir derfor en avhengig variabel, men marginalisering kan igjen føre til kriminalisering og slik sett er det også en mellomliggende variabel.

I følge Øia (2013, s. 22-23) er ideen om ungdomstiden som periode noe annerledes i dagens moderne samfunn sammenlignet med det tidligere industrisamfunn. Tidligere samfunn bygde på tradisjoner og overlevert kunnskap hvor hver generasjon tråkket en ferdig oppgått sti. Dagens unge må motsatt aktivt foreta valg og er i større grad derfor aktører i eget liv. Dette vil hovedsakelig understøtte perspektivet rasjonelle valg som vi skal se senere i oppgaven. Sterkt press på å skape seg selv og sin identitet kan bidra til at grupper av ungdom havner sosialt i ytterkantene av samfunnet (Øia, 2014, s. 41). Et resultat av en slik marginalisering kan være skeivutvikling som igjen kan bidra til at individet utvikler mer permanente antisosiale atferds trekk som ligger utenfor hva vi regner som normalt og akseptabelt (Bjørnebekk & Bjørnebekk, 2009, s. 240). I denne oppgaven vil lovbruttende atferd, herav salg av narkotiske stoffer, være et eksempel på antisosial atferd.

En sentral mekanisme i utvikling av antisosialitet er negativt samspill mellom barnet og dets nære omgivelser (Bjørnebekk & Bjørnebekk, 2009, s. 241). Utestengning og ikke anerkjennende tilbakemeldinger fra miljøet på skolen, eller fra omsorgspersoner i familien kan være eksempel på slike negative samspill mellom barnet og dets nære omgivelser. Bjørnebekk og Bjørnebekk (2009, s. 241) peker for eksempel på hvordan barn med lav sosial kompetanse eller atferdsproblemer avvises i skolen både av klassekamerater og lærere. Det at barn og unge får lite støtte og hjelp til å utvikle positiv atferd, gjør at deres sjanse for å involvere seg i antisosiale kriminelle gjenger øker.

Når det gjelder involvering i, og utvikling av antisosial atferd vil dette ifølge Øia (2013, s. 29-30) avhenge av i hvilken grad individet er bundet til samfunnets institusjoner, som for eksempel skolen. Skulking av skolen vil medføre at båndet til skolen som institusjon blir svakere, og som et resultat vil individets relasjoner til andre klassekamerater svekkes. Dette bidrar til at internalisering av aksepterte normer også blir svakt.

Når den unge først har mistet taket i en institusjon, øker sjansen for at det begynner å knirke i andre relasjoner også. Den unge begynner kanskje å skulke skolen, blir borte fra familien, politiet vil begynne å se på individet med mistenksomhet, den unge bytter venner kanskje som et resultat av at tidligere venner har begrenset kontakt osv (Øia, 2013, s. 29). I følge Hauge (2001, s. 113) vil de utstøtende reaksjonene fra omverdenen ikke gå ubemerket over individet. Det vil være naturlig at individet føler omgangen med omgivelsene som belastende og for å slippe belastningen vil individet søke å unngå dem mest mulig. Som ledd i en slik tilbaketrekking og bytte av miljø oppstår det gjerne konflikter. Normer, grenser og standarder for hva som er akseptabel handling forskyves og omtolkes (Øia, 2013, s. 29). Som et resultat av dette utvikles subkulturelle verdier og holdninger. I et slikt perspektiv er det lett å se rekrutteringen til tungt belastende miljøer som et forsøk på å kompensere for en serie med nederlag og utstøtinger på andre arenaer.

Marginaliseringsbegrepet er interessant i forhold til hvordan sosial utstøting, på grunnlag av bakgrunnsfaktorer på makronivå kan bidra til lovbrytende atferd og samtidig hvordan det kan synes rasjonelt å begå lovbrudd fra en marginalisert posisjon på mikronivå. I følge Øia (2013, s. 30) kan antisosiale miljøer gi både tilhørighet, aksept, opplevelse av mestring og følelse av egenverdi. Jeg vil anta at tilhørighet, aksept og opplevelse av mestring er noe vi alle ønsker å oppnå i livet og at dette er et grunnleggende menneskelig behov for de fleste. Da er det en

viss fornuft i at en aktør som opplever sosial utstøting på f.eks skolemiljøet oppsøker andre arenaer hvor han kan oppleve anerkjennelse.

Videre skal vi se på hvordan marginaliserte posisjoner og avvikende atferd, kan forsterkes gjennom forbilder og modell-lært atferd.

1.2 Urie Bronfenbrenners teorier om modellering

Det har vært naturlig å trekke inn Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell, ettersom denne modellen i likhet med det naturalistiske perspektivet har fokus på miljøet som individet er en del av (Bø, 2012, s. 169). Fra modellens synspunkt vil miljøer som den unge deltar i ha innflytelse på individets kognitive, moralske og relasjonelle utviklingsmuligheter, og valg (Bø, 2012, s. 170-185). Derfor vil det være naturlig å plassere modellen innenfor et naturalistisk perspektiv som vi har sett også har fokus på strukturelle påvirkningsfaktorer.

Den økologiske modellen til Bronfenbrenner består av flere ledd, og det er ett aspekt som vil være spesielt relevant for denne oppgaven. Dette er Bronfenbrenners (1979a, s. 103-105) teser om modellering. Her blir barnets rollemodeller forstått som spesielt viktige ettersom det først og fremst er disse nøkkelpersonene som setter grenser, skaper kultur og grunnlag for internalisering av verdier, koder og kunnskap. I tillegg er det rollemodellene som gir barnet den grunnleggende personlige, sosiale og kulturelle identitet.

Det er her av stor betydning at barn får positive modeller fra sin egen ”gruppe” (Hagen & Qureshi, 2005, s. 110). Modellen bygger på antakelsen om at individet lærer atferd gjennom modellering og sosial forsterkning, og modellens påvirkningskraft øker jo mer personen oppfatter modellen som lik seg selv (Bø, 1989, s. 232). Dette har sammenheng med identifikasjon: jo mer man identifiserer seg med modellen, desto sterkere påvirkningskraft. Jo mer aktøren identifiserer seg med de eldre guttene i en kriminell gjeng han er en del av – aktørens modeller - desto sterkere påvirkningskraft vil modellene ha for individets handlingsvalg. Georg Herbert Mead operer med et lignende fenomen ”the significant others” (Garsjø, 2001, s. 209). Dette er viktige og nære personer som operer i individets nærmiljø og har stor påvirkningskraft på individet i barne- og ungdomsårene.

Jeg har valgt å trekke inn tesen om modellering for å se på hvordan et handlingsvalg kan forstås som rasjonelt innen en slik ramme, og samtidig få øye på hvilken betydning den unges

rollemodeller har for den unges oppfatning av fornuftige handlinger. Teorien om modellering kan si oss noe om hvordan de personene med mest påvirkningskraft i de unges liv har bidratt til at de unge er i den situasjonen de er i nå. For eksempel kan det kriminelle miljøet som individet er en del av, bestå av ”negative” rollemodeller (men som for individet selv framstår som positive). Negative ved at de eldre i gruppen som aktøren kanskje ser opp til, selv begår lovbrudd og bidrar til å påvirke aktørens verdier og normer, som gjør at aktøren også utvikler en destruktiv forståelse av hva som er rett og galt. Dette vil jeg diskutere ytterligere i analysen av intervjumaterialet mitt.

En liknende måte å forklare atferd på, finner vi i sosial læringsteori hvor kriminell atferd blir forstått som resultat av underliggende sosiale læringsprosesser (Akers, 2009, s. 51). Her blir også avvikende og kriminell atferd forstått som lært og modifisert gjennom bekreftende atferd. Dersom aktøren kun omgås andre normbrytere og han er mer eksponert for avvikende atferd framfor sunne modeller, kan dette ha betydning for aktørens valg om å bryte en norm eller ikke.

Vi har hittil sett på hvordan handlinger, herav lovbrudd som valg kan forklares naturalistisk, det vil si som uttrykk for sannsynlighet og kausalitet. I følge Risjord (2014, s. 86) er det problematisk å forklare sosiale fenomen (som for eksempel lovbrudd) uten å referere til noe ved individets intensjonelle handlinger, fordi vi da vil etterlate viktig informasjon om individet. Spørsmål om hvorvidt man kan forklare menneskelige atferd ut ifra naturalistiske modeller alene blir diskutert i boken til Risjord (2014). Her blir det også diskutert om sosiale fenomener kanskje krever teori ulikt fra korrelasjons-og kausalforklarende teorier som et naturalistisk perspektiv tilbyr (Risjord, 2014, s. 9). Vi skal videre gå inn på modeller som forklarer handlinger med hjelp av individorienterte forståelsesmåter der intensjonelle handlinger ikke kan bli uttrykt i form av årsakssammenhenger, men der mennesket handler ut ifra grunner (Risjord, 2014, s. 10).

[DEL 2: Forklaring av lovbrudd på individnivå](#)

Forklaring av kriminalitet med utgangspunkt i individnivå har også en lang tradisjon. Tidligere så vi at ideen om individets frie vilje ble forkastet i kriminologien, nettopp som et resultat av påvirkning fra naturvitenskapens søk etter lovmessigheter i individets atferd. Synspunktet om lovbrudd som resultat av lovbryterens valg ble likevel gjenintrodusert i

kriminologien, gjennom den økonomiske nyklassisismen som gradvis fikk tilslutning fra slutten av 1970-årene (Hauge, 2001, s. 130). Den økonomiske nyklassisismen tok utgangspunkt i det økonomiske mennesket. Tanken her er at det økonomiske mennesket kan anvendes også i kriminologien. På samme måte som det økonomiske mennesket treffer sine handlingsvalg på grunnlag av en (rasjonell) vurdering av fordeler og ulemper ved de handlingsalternativer som finnes, gitt visse mål eller preferanser, er også lovbrøttere rasjonelle aktører (Becker, 1974, s. 9).

Det nye lå nå i at mens man tidligere hadde vært opptatt av å forklare kriminalitet ut ifra kjennetegn ved individets samfunn, la man nå i stor grad vekt på situasjonsbestemte forhold (Hauge, 2001, s. 19). Det vil si at vi istedenfor å spørre om hvorfor man er blitt den man er, er spørsmålet hvorfor man gjør det man gjør (Hauge, 2001, s. 129). Slik tok man utgangspunkt i at lovbrudd, som alle andre handlinger, springer ut av en mer eller mindre bevisst avveining av hva man kan vinne og tape ved å begå det (Hauge, 2001, s. 19). Derfor vil lovbrøtters sosiale miljø, og selve samfunnsstrukturen bli av mindre interesse. Dette vil kun ha betydning i den utstrekning det innvirker på individets avveininger av kostnad og nytte, altså som del av "situasjonen".

Inspirert av den økonomiske nyklassisme fikk synet på atferd som resultat av rasjonelle valg et visst gjennomslag også innen andre samfunnsvitenskaper som sosiologi og statsvitenskap (Hauge, 2001, s. 131). I samarbeid med økonomene benyttet man her mer generelle teorier om rasjonelle handlingsvalg, kalt TRV.

2. Handlingsvalg ut ifra teorien om rasjonelle valg

TRV vil ha en sentral plass innen forklaringsmåter på individnivå nettopp fordi teorien setter aktøren i sentrum og gjør rasjonalitet til sitt primære fundament (Aakvaag, 2008, s. 97). På grunnlag av dette bygger TRV på prinsippet om at alle sosiale fenomener skal forklares som et resultat av individuelle aktørers handlinger. Her blir individer forstått som rasjonelle aktører som gjennom handling søker å maksimere en forventet nytte (Risjord, 2014, s. 94). I tillegg bygger TRV på en mål-middel-tankegang hvor atferd blir sett som instrumentell, nemlig som et middel til å oppnå bestemte mål (Hauge, 2001, s. 129). Slik blir TRV et sett av modeller som avbilder typiske situasjoner hvor individet handler ut ifra instrumentell rasjonalitet.

2.1 Instrumentell rasjonalitet

Instrumentell rasjonalitet er en undergruppe av det Risjord (2014, s. 86) omtaler som intensjonelle handlinger, som betyr at handlingen er utført med intensjon eller hensikt. Å handle instrumentelt rasjonelt vil si å velge det beste (mest effektive) middel for å oppnå et mål. I dette er det grunnleggende antakelser om at rasjonelle aktører er målrettet og har en oppfatning om det beste middel for å realisere et gitt mål. Målene er formet gjennom individets verdier og preferanser, og aktøren forsøker å maksimere nytte gjennom handlingsvalg. For eksempel har aktøren et mål: å skaffe seg inntekt. Aktøren har også en oppfatning av hva som vil være det beste middelet for å oppnå målet: salg av narkotika. Aktøren vil da som et instrumentelt handlende individ selge narkotika (Risjord, 2014, s. 81). Slik ser vi hvordan aktøren bruker et middel for å oppnå et mål, hvor middelet blir et instrument for å oppnå målet. Det er denne fornuften som styrer det mønsteret vi kaller instrumentell rasjonalitet. Fornuftig, fordi valget har en tilstrekkelig begrunnelse.

Rasjonalitetsteorier er også normative modeller for hvordan man *bør* gjøre beslutninger. Det vil si at når aktøren tror at middelet fører til målet, for eksempel at det å selge cannabis (middelet) vil føre til inntekt (målet) så, ”bør” aktøren selge cannabis ut ifra disse forutsetningene (Risjord, 2014, s. 88). Selvsagt bør ikke aktøren gjøre dette når vi ser det ut ifra perspektivet sosialt arbeid, og heller ikke ut ifra deres langsiktige interesse. Poenget er at handlingen framstår som rasjonell innenfor TRV-perspektivet, fordi du ikke setter spesielle krav til at middel-oppfattelsen skal være riktig. Sagt med andre ord kan handlingen være rasjonell uten å være klok.

Til forskjell fra naturalistiske forklaringer, vil man med instrumentell rasjonalitet som perspektiv spørre etter «grunnene» for hvorfor aktøren handlet som han gjorde (Risjord, 2014, s. 86). Dette fordi en handling som er intensjonell og rasjonell, er en handling som det er grunner for – det er ikke en handling som er frambrakt av årsakskjeder. I stedet for å lete etter «årsakene» til at aktøren selger (slik man vil i et naturalistisk perspektiv), vil man ut ifra perspektivet instrumentell rasjonalitet spørre etter aktørens grunner. Man gir da individet en mulighet for å ha en intendert handling, til forskjell fra å spørre etter årsaker, som er mye mer i retning av å tenke at det er noe som skyver noe annet utenfra (Risjord, 2014, s. 88-90).

Som vi har skjønnet er aktørens oppfatning grunnleggende for å forstå handlingsvalget ut ifra TRV. En aktørs oppfatning bunngrunnet i hans eller hennes kunnskap om verden, preferanser og

mål, og den foreliggende situasjons handlingsalternativer og konsekvenser (Aakvaag, 2008, s. 106). Ettersom mennesket ikke handler på grunnlag av hvordan verden objektivt er, men hvordan aktøren subjektivt oppfatter den, trenger ikke det objektive og subjektive å samsvare. Individets subjektive oppfatning av hva som er mest rasjonelt i en konkret situasjon, blir derfor helt avgjørende for handlingen. Dette sier noe om at mennesker kan oppfatte én og samme situasjon på ulike måter (Hauge, 2001, s. 132). For eksempel vil en nedkjørt stoffmisbruker ha en annerledes oppfatning av hva han kan vinne og tape på å begå et lovbrudd, sammenlignet med en etablert borger med god jobb og gode inntekter (Hauge, 2001, s. 138).

Ettersom det er individets preferanser som hele tiden styrer handlingen ut ifra perspektivet instrumentell rasjonalitet, har teorien blitt kritisert for å framstille individet som grunnleggende egoistisk (Risjord, 2014, s. 107). Kritikken bygger blant annet på eksperimenter som har vist at mennesket i større grad er villig til å ofre egne preferanser til fordel for gjensidig samarbeid, når man blir stilt over valget mellom samarbeid og egen nytte (Risjord, 2014, s. 109). Rett nok kan fornuften som styrer den instrumentelle rasjonalitet også være preget av altruisme, ettersom man kan handle instrumentelt rasjonelt også for andre, ved å sette andres behov foran egne (Risjord, 2014, s. 107). Det er likevel en ensom vurdering, fordi du i all hovedsak handler for de som er viktig for *deg*.

Pierre Bourdieu er blant dem som har gått hardt ut mot de som forsvarer TRV og nyttekalkylen, der målet alltid er å gagne seg selv (Aakvaag, 2008, s. 120). Bourdieu har en annen forståelse av hva som styrer menneskets handling. I stedet for å handle ut ifra en gitt fornuft, mener Bourdieu at vi er formet av vår fortid og de sosiale miljøene vi har tilhørt og tilhører, og samtidig deres måter å påvirke vår oppfattelse av hva som er viktig. Dette blir en del av vår habitus.

Habitus er et sett med tillærte disposisjoner for å handle på bestemte måter, som vi har lært ved å oppholde oss i ulike sosiale felt, og som danner strukturer for hvordan vi forstår sammenhenger (Hammersvik, 2009, s. 45). Habitus påvirker dermed individets forståelse av verden, her hva som er mulig i ulike situasjoner. Slik danner det måter å tenke og handle på (Hammersvik, 2009, s. 46). De sosiale feltene som personen tilhører har ulik symbolsk kapital som medlemmene av feltet trakter etter. Ut ifra de skapte disposisjonssystemer (for måter å handle og tenke på) gripes derfor muligheter med inkorporerte tankeoppskrifter, rasjonaliteter

og perspektiver (Hammersvik, 2009, s. 46). Her ser det ut som om individets perspektiver og rasjonalitet til en viss grad derfor vil være formet av det sosiale miljøet individet tilhører.

Når det gjelder Bourdieus kritikk mot TRV virker det som om kritikken er rettet mer mot egoismen i nyttekalkylen enn selve prinsippet. Vi har sett at Bourdieu også forstår menneskelig handling ut ifra perspektivet om rasjonalitet. I motsetning til TRV forklarer han aktørens handlinger ut ifra aktørens tillærte perspektiver (habitus), i form av at det er aktørens tillærte disposisjoner for bestemte måter å tenke på som utløser en rasjonell handling, ikke aktørens egoistiske overveielser. På den måten ser man hvordan Bourdieu kanskje forsøker å sammenfatte individ og struktur gjennom habitusbegrepet. Dette skal vi gå nærmere inn på i neste punkt om handlingsvalg ut ifra normteori. Her skal jeg knytte rasjonalitetsperspektivet til normteori ved å se på hvordan aktørens forståelse av rasjonelle handlinger kan skille seg fra majoritetens, nettopp fordi lovbryteren, med sine disposisjonssystemer, kan ha et annerledes syn på rett og galt.

Som vi vet er habitus et system av disposisjoner som styrer aktørens oppfattelse, bedømmelse og handlinger i verden. Ønsker og preferanser i TRV vil i Bourdieu (1977, s. 76) sin verden være formet og finne sin begrunnelse i habitus – de er formet sosialt. Et spørsmål til habitusbegrepet er hvorvidt habitus er styrende for aktørens handlinger, i betydningen deterministisk, eller om habitus er med på å lage handlingsalternativer for aktørene, som de så velger mellom. Selv om Bourdieu kritiserer TRV prøver han likevel å gi teorien noe rom, ved å gi aktøren evne til rasjonell handling. Uklarheter i normene gir rom for å utnytte normene til egen fordel (Risjord, 2014, s. 169), og som Bourdieu (1977, s. 76) skriver; «it is of course never ruled out that the responses of the habitus may be accompanied by a strategic calculation tending to carry on quasi-consciously the operation the habitus carries on in a quite different way». Bourdieu gir altså aktøren mulighet til å utfordre normene i habitus og slik ”endre” varige disposisjonene i kulturen. Dermed kan vi si at Bourdieu understøtter TRV, ved å ikke utelate rasjonalitet som en del av handlingsprosessen. Han er imidlertid klar på at rasjonaliteten spiller seg ut overfor normene og gjennom habitus.

Som vi så tidligere i oppgaven støtter Wahlin nytten av perspektivet TRV da hennes studie har vist at det er rasjonaliteter i lovbryterens handlingsvalg. Wahlin var likevel også opptatt av å vise at ikke alle handlingsvalg kan forklares gjennom instrumentell rasjonalitet, og at forklaringer av visse handlingsvalg også bør inkludere sosiale og kulturelle kontekster.

Ettersom Wahlin (1999, s. 158) skriver at «Habitus kan vara et sätt att förstå hur de kriminella individerna handlar», vil hennes studie plassere seg under TRV, men samtidig også under Bourdieu sin forståelse av rasjonelle valg, som nettopp inkluderer den sosialt formede habitus.

En annen innvending mot TRV handler om at det må nedlegges mye tid og krefter på å belyse hva som er mest rasjonelt å gjøre i ulike situasjoner, og at det derfor vil være psykologisk uholdbart å stoppe opp ved hvert valg og gjøre nytte avveininger (Risjord, 2014, s. 106). Det er vel mye av menneskets hverdagslige handlinger som både er intensjonelle, og likevel resultat av vane eller spontanitet. Et impuls kjøp er for eksempel både uoverveid og intensjonelt.

Spørsmål om hvorvidt instrumentell rasjonalitet som forklaringsprinsipp kan fungere like godt i nære sosiale sammenhenger har også dukket opp (Risjord, 2014, s. 114-115). Vil ikke andre forklaringsprinsipper som f.eks tillit, normer eller forpliktelse spille en større rolle for å forklare handling da? Aktørens beslutning om å selge narkotika kan kanskje forklares ut ifra en mål-middel-kalkyle i noen spesifikke tilfeller, mens i andre tilfeller (kanskje etterhvert som aktøren har integrert seg i gjengmiljøet over flere år) er det kanskje normer som kan fungere bedre som forklaringsprinsipper. Dessuten har det som nevnt over blitt vist at mennesket i noen tilfeller har tendenser til å samarbeide i større grad enn det nytte-kalkylen kan forutsi. Når aktøren da for eksempel har opparbeidet seg en større ansvarsrolle innen den kriminelle gjengen kan kanskje normer og forpliktelse overfor andre forklare handlingsvalget bedre enn TRV.

Når det er sagt, vil ikke dette si at TRV-perspektivet er ubrukelig som forklaringsmodell. Selv om modellen ikke kan forklare alle handlinger, vil jeg tro at modellen vil være nyttig å bruke i forklaringer av mange forhold. Spesielt i de tilfellene hvor man skal forklare individets handlingsvalg som resultat av bevisste avveininger av nytte og kostnad, kommer modellen til nytte.

En belysning av svakheter ved TRV-perspektivet har åpnet for andre faktorer som kan bidra til å forklare handlingsvalg bedre, herunder for eksempel normer og forpliktelse. Vi skal nå derfor bevege oss over til normteoriens forståelse av handlingsvalg. Da med fokus på hvordan

forpliktelse til normer kan forklare individets handlingsvalg, og hvorvidt det finnes rasjonelle elementer i dette (ved å kombinere TRV og normteori).

3. Handlingsvalg ut ifra normteori

Sosiale normer er felles måter å tenke, føle, ønske, beslutte og handle på. I tillegg er sosiale normer knyttet til et «bør», en forventning om at man bør handle slik normen tilsier. Derfor vil handlinger som er i strid med fastsatte normer naturlig nok anses som avvikende (Risjord, 2014, s. 163-168). Her vil lovbruddet; salg av narkotika, bli forstått som normbrudd.

Et av utvalgskriteriene i denne studien er at de unge har brutt loven på en tydelig måte. I hvor stor grad de unge har vært involvert i lovbrudd vil vi se varierer, men det som har vært felles for alle informantene er at de har overskredet grensene for akseptert atferd i storsamfunnet.

Ethvert samfunn inneholder kulturer som er kjennetegnet av sine egne normer og verdier. Akkurat slik det finnes underforståtte normer i storsamfunnet, finnes det også særegne normer i de små kriminelle miljøene. Derfor vil menneskets handlinger springe ut fra ulike oppfatninger av verden, motiver og inspirasjoner. For de fleste vil salg av narkotiske stoffer forstås som normbrudd, mens det for noen kan det være en akseptert livsstil. Brudd på normer og regler kan være et uttrykk for alderstypisk nysgjerrighet, grensetesting eller søk etter spenning. I et slikt perspektiv kan handlinger som oppfattes som antisosiale av voksne autoritetspersoner ha et visst utviklende aspekt i seg for de unge, for eksempel fordi slik atferd kan være uttrykk for mestring (Øia, 2013, s. 42).

Det vi til nå har sagt om Bourdieu plasserer ham under normteori, fordi normene er befestet i habitus (Risjord, 2014, s. 167-168). Samtidig vil jeg nå trekke fram Christina Bicchieri sin normteori, som til forskjell fra Bourdieu sin normteori, legger mer vekt på individet framfor strukturen. I følge Bicchieri har man en norm når et viss antall mennesker i populasjonen, f.eks aktører i et kriminelt salgsmiljø, oppfatter at det finnes en regel om å handle slik og slik i en bestemt situasjon. Her er det ikke nok at det finnes en normregel; for at regelen skal virke, må aktøren også tro at andre forventer at du følger regelen. Andres forventninger til en selv, er derfor sentralt i Bicchieris teorier om normer (Risjord, 2014, s. 163-167). Ettersom andres forventninger til egen atferd er grunnleggende i Bicchieris normteori kan det virke som om teorien er strukturorientert. Derfor blir det viktig her å understreke at normteorien til Bicchieri er individualistisk, da det er individet selv som velger å forplikte seg til en norm ut ifra sin

egen oppfatning, og ikke direkte fordi gruppen presser. Bicchieri (2014, s. 225) hevder at dersom individet oppfatter at det er forventninger fra andre så vil individet *foretrekke* å følge normen, «because defecting triggers negative sanctions». Det kan nemlig føre til uheldige konsekvenser å bryte normen og derfor regner individet inn denne eventuelle ulempen i sin rasjonelle kalkyle. Slik sett beholder individet kontrollen på sin handling.

Bicchieri (2014, s. 163-167) hevder således at normer opprettholdes ved at alle har grunner til å tilslutte seg dem. På samme måte som majoriteten har grunner til å tilslutte seg lovlydige normer, kan man si at noen minoriteter, for eksempel informantene i min studie, har grunner til å tilslutte seg normer, som majoriteten beskriver som avvikende. Disse grunnene kan være at informantene oppfatter det slik at andre ungdommer i miljøet forventer en viss atferd av dem – en atferd som går ut på å begå lovbrudd. I følge Bicchieri beholder vi TRV-perspektivet i normteori (Risjord 2014, s. 166-167). Rasjonalitetsperspektivet kan trekkes inn her ved at det kan fremstå som rasjonelt for individet å følge normbrytende regler for atferd, siden det er en oppfattelse om at slik atferd er forventet av en og at det dermed koster å stå utenfor den. Aktøren vil føle at han blir straffet hvis han ikke følger normen og derfor er det rasjonelt å tilslutte seg normen – ikke nødvendigvis på grunn av frykt, men i det minste for å unngå ubehag. Slik opprettholdes normen ved at deltakerne har grunner til å tilslutte seg dem.

Teorien til Bicchieri viser også at modellen kan håndtere opprettholdelse av normer som de fleste synes er feil (Risjord, 2014, s. 165-166). Selv om majoriteten i samfunnet vil si at normen er feil, vil normen likevel opprettholdes fordi hver og en av aktørene i salgsmiljøet foretrekker å følge regelen og har en oppfatning om at alle andre gjør det samme, selv om aktørene egentlig (normativt sett) tenker at normen er feil. Dette innebærer at det kan være motstridende normer for en person. Slik vil Bicchieris modell ivareta en kollektiv irrasjonalitet sett fra utsiden, og samtidig kollektiv rasjonalitet sett fra innsiden. Denne normteoriens håndtering av kollektiv rasjonalitet og samtidig aktørorientering gjør den relevant for denne oppgavens forskningsspørsmål.

Når det gjelder grunner til å tilslutte seg avvikende normer kan symbolsk interaksjonisme, utviklet av Mead, bidra til å forklare hvordan atferd opprettholdes og forsterkes. Symbolsk interaksjonisme bygger på forutsetninger om at våre språkhandlinger i kommunikasjon med andre får en atferds regulerende kraft her og nå, gjennom at vi i all kommunikasjon fanger opp signaler fra andre på anerkjennende og ikke anerkjennende måter (Aakvaag, 2008 s. 65-

67). Her er fokuset rettet mot hvordan kompetente aktører gjennom språklig formidlet samhandling på en kreativ og refleksiv måte skaper og konstruerer en meningsfull sosial verden hvor selvet og selvets atferd blir et produkt av hvordan omgivelsene reagerer på en (Aakvaag, 2008, s. 66). For eksempel er beundrende respons fra venner ofte et viktig element i mange former for ungdomskriminalitet (Øia, 2013, s. 42). Når den unge ikke opplever anerkjennende respons i storsamfunnet vil det kanskje oppleves som fornuftig for den unge å oppsøke miljøer hvor normene for akseptert atferd passer med egen atferd og hvor selvet kan få bekreftelse på sin atferd, noe som igjen vil forsterke atferden og opprettholde normene.

Sammenfatning

Jeg har til nå redegjort for studiens innfallsvinkel, herunder tre teoretiske perspektiver som kan anvendes i forståelsen av kriminalitet, og som er relevante for å besvare min problemstilling. Kausale teorier med et naturalistisk perspektiv kan brukes til å forklare lovbrudd som et resultat av bakenforliggende faktorer hos individet. Her blir både marginalisering og negative rollemodeller eksempler på bakenforliggende faktorer. Ved å forklare lovbrudd ut ifra TRV og slik sette aktøren i sentrum, blir lovbrudd forstått som et resultat av aktørens avveielser av nytte og kostnad. I normteoriens forklaring på lovbrudd, kan Bicchieris individorienterte normteori, og samtidig symbolsk interaksjonisme, brukes til å forklare hvordan forpliktelse til avvikende normer kan forsterke og opprettholde avvikende normer som lovbrudd. Det er disse teoretiske perspektivene jeg bruker for å analysere fenomenet lovbrudd, med hovedvekt på TRV.

Man kan her spørre hva slags rolle disse teoriene har i min analyse. Troye (1994, s. 131-132) skiller mellom en anvendt forsker og den teoretiske forskeren. En anvendt forsker vil være opptatt av å finne en etablert holdbar teori eller et lovmessig prinsipp, som kan være egnet til å forklare et gitt fenomen som allerede har inntruffet. For den teoretiske forskeren er problemstillingen annerledes. Her er utgangspunktet å teste en teori eller et forklaringsprinsipp som en kan være usikker på hvorvidt holder. Det er derfor først når den teoretisk orienterte forskeren gjennom gjentatte forsøk føler seg rimelig sikker på holdbarheten av teori X at den anvendte forskeren kan anvende teori X på sine forsøk på å forklare.

På grunnlag av Troyes definisjon, vil jeg være en anvendt forsker. Dette fordi jeg forklarer en del av informantens atferd ved hjelp av årsaks-teorier (risikofaktorer) og normteori. Dette er

godt etablerte teorier som jeg bruker til å forklare og forstå enkelttilfellene. På dette punktet vil jeg derfor arbeide ut ifra en anvendt forskers forklaringsprinsipper. I tillegg bruker jeg TRV modellen (mål, middel, nytte-kalkyle) og viser hvordan dette kan gi mening for enkelttilfellene, ved å vise at rasjonalitet spiller en viktig rolle i handlingsmønsteret til unge lovbrytere. Etersom jeg ikke har bidratt til selve utviklingen av TRV som teori vil jeg heller ikke her være en teoretisk forsker slik Troye tenker på dette nivået. Jeg viser likevel at TRV kan anvendes på unge som både selger og bruker narkotika. Slik sett har jeg ikke endret TRV, men jeg har vist at TRV i sammenheng med de andre teoriene har anvendelse på et område den ikke så ofte brukes. Vi skal senere se at mye av det jeg har funnet bekrefter Wahlin sin studie, men mine funn blir likevel et bidrag til den type teori. Jeg mener derfor å kunne bidra noe til teori på et lavere nivå enn TRV selv, nemlig i forhold til brukere og selgere av narkotika av marginalisert ungdom. På dette punktet kan jeg dermed si at jeg i større grad arbeider som teoretisk forsker i følge Troyes syn.

Kapittel 3. Metodisk tilnærming

I dette kapitlet redegjøres det for det metodologiske perspektivet for oppgaven.

Samfunnsvitenskapelig metoder blir forstått som ”veien til målet”, fordi de forteller oss hvordan vi bør gå til verks for å fremskaffe kunnskap (Dalland, 2007, s. 82), alt etter hva slags spørsmål man ønsker å besvare. I tillegg dreier metode seg om hvordan denne informasjonen skal analyseres (Johannessen, Christoffersen & Tufte, 2016, s. 25).

3.1 Kvalitativ metode

Hvilke forskningsmetoder som velges – kvalitative eller kvantitative – er avhengig av problemstilling og studiens formål (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 136). Når forskningsspørsmålet kan formuleres ved hjelp av ordet *hvordan*, er det mest relevant å foreta kvalitative intervjuer. Spørsmål om *hvor mye og hvorfor* kan normalt bedre besvares med kvantitative verktøy, som for eksempel spørreskjemaer (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 152). Min problemstilling er: «Har unges beslutninger om å begå narkotikakriminelle handlinger et rasjonelt element i seg? I så fall, hvordan skal vi forstå dette elementet og hvordan kan det relateres til andre mulige forklarende elementer». I og med at jeg er opptatt av rasjonaliteten i beslutningen om å begå lovbrudd kan vi si at det ligger et hvorfor-spørsmål til grunn for studien, selv om «hvordan» opptrer i problemstillingen. Når jeg likevel har valgt en kvalitativ tilnærming, henger det sammen med at vi her er opptatt av grunner og at jeg i tillegg har en anvendt tilnærming. Med en kvantitativ tilnærming ville det vært vanskelig å få ut disse grunnene. På en annen side kunne en kvantitativ tilnærming få mer ut av årsakslogikken, men her har jeg satt det rasjonelle elementet i sentrum og da er dybdeintervju den beste tilnærming.

Selv om kvalitative intervjuer gir tilgang til informantens egen stemme og forståelse av informantens situasjon, så er det viktig å påpeke at intervjuet ikke gir en direkte tilgang på den autentiske erfaringen. Denne er formidlet gjennom informantenes hukommelse og framstilling overfor meg som intervjuer, som også vil være del i rekonstruksjonen.

3.2 Rekruttering og utvalg

Rekruttering av informanter i kvalitative undersøkelser har et klart mål, nemlig strategisk utvelgelse, som vil si at forskeren først bestemmer seg for hvilken målgruppe som må delta, for at man skal få samlet nødvendige data (Johannessen, Christoffersen & Tuft, 2016, s. 117). I neste steg velger forskeren personer fra målgruppen som skal delta. I forkant av rekrutteringsprosessen tenkte jeg over hvilke informanter som ville være mest relevante og interessante ut fra formålet med studien. Jeg bestemte meg for å rekruttere unge som er etablert i tungt kriminelle miljøer, og har begått gjentatte narkotikalovbrudd (salg av cannabis) fordi det da er større grad av *valg*. Dette utvalget hvor kriminaliteten er tydelig, er trolig best egnet til å besvare mitt forskningsspørsmål, fordi forskningsspørsmålet retter seg mot intensjonalitet og valg.

Utvalget var videre avhengig av to kriterier. Først og fremst måtte alle informantene være «ungdom» fordi studien omhandler ungdomskriminalitet. Da det var vanskelig å finne nok informanter mellom 16 og 18 år som var villige til å bli intervjuet, var det nødvendig å øke aldersgruppen fra 18 til 23. Likevel var det et kriterium at informantene over 18 år måtte ha erfaring med salg av narkotika før de ble myndige. Dermed består utvalget av informanter i aldersgruppen 17 til 23 år. Det andre kriteriet var at alle informantene måtte ha tilknytning til et kriminelt miljø i Oslo, både for å få mest mulig sammenlignbare informanter og fordi studien tar sikte på å forklare ungdomskriminalitet i hovedstaden. Som nevnt innledningsvis (punkt 1.4) vil verken etnisitet eller bydelen ungdommene tilhører, spille noen rolle i denne oppgaven. Når det er sagt er informantene av både etnisk norsk bakgrunn og innvandrerbakgrunn.

Ettersom problemstillingen spør etter rasjonaliteten og fornuften i de kriminelle handlingene, var det viktig å finne unge som fortsatt var en del av et kriminelt miljø. Jeg så for meg at informanter som motsatt var kommet ut av miljøet ville gi meg andre svar, enn informanter som fortsatt er i miljøet. Dette fordi man kan være preget av ulike perspektiver avhengig av om man har kommet seg ut og videre fra kriminelle miljøer, eller fortsatt er en del av det. Selv om en inkludering av både informanter som er i og utenfor et kriminelt miljø ville ha beriket materialet mitt, har jeg valgt å begrense meg til informanter som på dette tidspunkt er i miljøet. Dette fordi informantene i et kriminelt miljø vil være nærmere beslutningen og praksisen. Man kan selvsagt argumentere for at informanter som fortsatt er i miljøet kan ha et forvrengt perspektiv, men da forutsetter man irrasjonalitet. Mine erfaringer fra

intervjusituasjonen tilsier at mine informanter er meget reflekterte. Dette vil vi også se i kapittel fire.

Det er ulike måter å sette sammen strategiske utvalg på (Johannessen, Christoffersen & Tufte, 2016, s. 117). For å komme i kontakt med informantene benyttet jeg meg av snøballmetoden (Johannessen, Christoffersen & Tufte, 2016, s. 119). Her rekrutteres informanter ved at forskeren forhører seg om personer som har godt kjennskap til temaet som undersøkes, og som forskeren bør komme i kontakt med. Jeg valgte å kontakte flere anerkjente hjelpeorganisasjoner som kunne hjelpe meg med å komme i kontakt med relevante informanter. Slik fikk jeg hjelp av tre stiftelser som på ulik vis er i kontakt med unge som lever med store livsutfordringer, blant annet rusproblematikk. Da jeg etter å ha fullført fem intervjuer fortsatt manglet et par informanter, spurte jeg en av informantene om de kjente noen andre som ville være interessert i å delta på intervju. Slik ble jeg satt i kontakt med de to siste informantene. Åtte personer var invitert til å delta. En person trakk seg grunnet sykdom, og utvalget består derfor av syv personer.

3.3 Semistrukturert livsverdenintervju

En form for forskningsintervju er det semistrukturerte livsverdenintervjuet. Målet her er å hente inn beskrivelser om den intervjuedes livsverden (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 22), og særlig fortolkninger av meningen med fenomenene som blir beskrevet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 46). Det semistrukturerte livsverdenintervjuet er inspirert av fenomenologisk filosofi, og fenomenologi er i følge Kvale og Brinkmann (2015, s. 45-46) et begrep som peker på en interesse for å forstå sosiale fenomener ut fra aktørenes egne perspektiver. I tillegg vil en fenomenologisk reduksjon kreve at en setter den vitenskapelige forhåndskunnskapen i parentes for å nå fram til en fordomsfri forståelse av fenomen. Poenget her er å beskrive verden slik den oppleves av informantene, ut ifra den forståelse at virkeligheten er den mennesker oppfatter.

Jeg er opptatt av å få informasjon om ungdommenes grunner for beslutningen om begå lovbrudd. Slik jeg ser det, kan det være en styrke å anvende denne intervjumetoden da jeg er interessert i å synliggjøre hvordan verden klassifiseres og oppleves for den enkelte aktør. Den opplevde betydningen av informantenes livsverden, det vi kan kalle deres situasjon, kan også tydeliggjøre grunner for valg. Derfor tenker jeg at et semistrukturert livsverdenintervju kan

bidra til å besvare forskningsspørsmålet på en forsvarlig måte. Jeg er altså inspirert av en fenomenologisk åpen tilnærming som intervjumetode, og har derfor lagt vekt på å gi åpne spørsmål for ikke å binde spørsmålene til teoretiske perspektiver. Likevel må jeg anerkjenne at jeg ikke er helt upåvirket av interessen for rasjonalitetsperspektivet i intervjusituasjonen, ettersom spørsmålene som omhandler grunner og mål har en teoretisk forankring.

3.4 Utforming av intervjuguide

Det har vært hensiktsmessig å ha en intervju, -eller temaguide som et hjelpemiddel, nettopp for å holde fokus på det jeg skal utforske. Semistrukturert vil si at det er verken en åpen eller lukket intervju guide (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 156). Med et semistrukturert intervju kan jeg stille like spørsmål til alle informantene, som kan bidra til at jeg finner sammenhenger og paralleller mellom ungdommenes svar og fortellinger. I tillegg kan jeg med denne intervjumetoden både ha direkte spørsmål og åpne spørsmål. Det at det semistrukturerte livsverdenintervjuet verken er åpen eller lukket kan gi meg som forsker muligheten til å presentere relevante temaer for informanten, dersom intervjuet skulle stoppe opp underveis. Samtidig kan det legges til rette for at informanten kan introdusere temaer som jeg ikke har tenkt ut på forhånd.

Det semistrukturerte intervjuet utføres med en intervjuguide som sirkler inn bestemte temaer, og som kan inneholde forslag til spørsmål (Kvale & Birkmann, 2015, s. 46). Derfor valgte jeg ut fire hovedtemaer som jeg tenkte var relevante i forhold til min problemstilling, hvor hver av dem var knyttet til et par spørsmål. I utformingen av spørsmålene la jeg vekt på å formulere spørsmål som kunne få fram informantenes følelser, opplevelser og erfaringer med narkotikasalg. Alle informantene ble informert om prosjektets forskningsspørsmål og var derfor bevisst på mitt forskningsperspektiv som besto i å utforske rasjonaliteten i informantenes kriminelle handlinger. Likevel var det ingen av spørsmålene som besto av begrepene rasjonalitet eller irrasjonalitet. Isteden valgte jeg å bruke fire temaer som jeg senere i analysen av intervjumaterialet kunne knytte opp mot problemstillingen. Temaene er følgende: bakgrunn (1), grunner og mål (2), valgmuligheter (3) og framtidssyn (4).

Til det første temaet er tanken at spørsmål som omhandler erfaringer med familie, skole og andre viktige fra nære relasjoner, kan gi et bilde av informantenes historie og kontekst. Her ville jeg utforske hvorvidt de unges bakgrunn kunne bære informasjon om beslutningen om å

selge narkotika. Det andre temaet ble valgt for å få innsyn i hva de unge legger vekt på i sine begrunnelser i beslutningen om å begå narkotikalovbrudd. Dette temaet kan være interessant i forhold til informantenes rasjonelle avveininger og vurderinger av lovbruddet. Samtidig kan temaet gi innsyn i hva ungdommene vil oppnå med salg av narkotika, her målet med den kriminelle handlingen. Videre er jeg interessert i å utforske hvilke valgmuligheter de unge opplever å ha i livet, og hvorfor de velger å begå kriminelle handlinger til tross for ulempene det bringer med seg. Derfor ble det tredje temaet definert som valgmuligheter. Det siste temaet ble inkludert for få innblikk i hvordan de unge vurderer og oppfatter sin egen framtid. Her også vil perspektivet rasjonelle valg bli trukket inn i forhold til hvordan informantene vurderer risiko og gevinsten med å begå lovbruddet i et langtidsperspektiv.

Ved å spørre ungdommene om deres livshistorie, med hjelp av åpne tema-spørsmål, er det den intervjuede som selv styrer hva vedkommende skal og ikke skal fortelle. Derfor har det vært hensiktsmessig å bruke temaene som et hjelpemiddel og slik legge til rette for at informanten også kan introdusere temaer som jeg ikke har tenkt ut på forhånd. Med aktiv lytting kan jeg gjenta viktige begreper og fenomener som informanten forteller om. slik kan jeg også innimellom stille oppklarende spørsmål for å få en fordypning i temaet, og for å hjelpe den intervjuede til å fortsette historien sin. Med en slik fleksibilitet tenker jeg man har muligheten til å få frem variasjoner og nyanser.

3.5 Gjennomføring av intervjuene

Når det gjelder gjennomføring av intervjuene forsøkte jeg å finne et nøytralt sted med mulighet for skjerming fra offentlighet, og mulige forstyrrelsesmomenter. Jeg var opptatt av at informantene skulle føle seg så trygge og komfortable som mulig, med tanke på sensitive og sårbare temaer som det skulle intervjues om. Derfor var muligheten åpen for at informantene kunne komme med forslag til hvor intervjuet skulle finne sted. Vi ble sammen enige om å gjennomføre intervjuene på et reservert grupperom på Høgskolen i Oslo og Akershus, nå: OsloMet.

De første par minuttene av et intervju er avgjørende (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 160). Før informantene begynner å legge frem sine opplevelser og følelser for en fremmed, vil informantene gjerne ha en klar oppfatning av intervjueren. Intervjuene ble derfor introdusert med en kort briefing om hvordan intervjuet skulle foregå. Jeg definerte intervjusituasjonen for

informantene, informerte om formålet med intervjuet, at intervjuet var oppdelt etter ulike temaer og hvor lenge det skulle vare (50 til 70 minutter). I tillegg spurte jeg om informantene hadde noen spørsmål før intervjuet startet. Alle informantene hadde fått tilsendt informasjonsskriv i forkant av intervjuet. Likevel så jeg det naturlig å starte intervjuene med en kort gjennomgang av informasjonsskrivet, for å forsikre meg om at informantene var kjent med deres rettigheter.

I intervjusituasjonen var jeg opptatt av å innta dels en utforskende rolle og dels en deltakerrolle. I en utforskende rolle forsøkte jeg å gå under overflaten og trenge inn i de dypere lagene av informantens erfaringsverden (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 119). Intervjueren som deltaker oppfatter seg ikke som passiv tilskuer til informantens liv, men deltar aktivt i en samtale (Kvale & Brinkmann, 2015, s.120). Her skal informantens beskrivelser behandles som ytringer som skal samproduseres i intervjuets interaksjon.

Når det gjelder hvordan informantene konstruerer og konstrueres ut fra intervjukonteksten, er dette avhengig av hvilken kvalitativt intervju som skal utføres (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 125). Informanten i ”lærer-posisjonen” oppmuntres til å ta opp og utforske spørsmål som de finner relevante, og som lar stemmene deres blir hørt. Det gir intervjupersonen mye større kontroll over intervjuet. Denne posisjonen kan ifølge Kvale og Brinkmann (2015, s. 125) harmonere godt med både deltakerrollen og utforskerrollen til intervjueren. På bakgrunn av ”lærer-posisjonen” var jeg opptatt av at informantene skulle stå mest for samtalen. Likevel opplevde jeg ved flere anledninger at informantene ubevisst eller bevisst snakket seg vekk fra temaet. Dette så jeg mest når spørsmålene jeg stilte kunne være knyttet til sårbare eller negative opplevelser hos informanten. Her valgte jeg å ikke avbryte fortellingen, men ventet til informantene var ferdig med å fortelle, for å så trekke dem tilbake til det aktuelle temaet. Ofte kunne jeg også anerkjenne informantenes opplevelse av ubehag ved å bekrefte at det var vanskelige spørsmål å svare på. Jeg oppfordret derfor informantene til å ta den tiden de trengte til å tenke før de ga meg et svar, etter dette fortsatte de gjerne å fortelle.

Kvaliteten på det originale intervjuet er avgjørende for kvaliteten på den senere analyseringen, verifiseringen og rapporteringen av intervjuet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 193). Det ble brukt lydopptak i alle intervjuene etter samtykke fra informantene da jeg tenkte dette ville bidra til å styrke kvaliteten på analyseringen og rapporteringen av intervjuet. I

tillegg gjorde jeg notater ved siden av for å sørge for at kroppsspråk som ikke kommer fram på lydopptaket, hvorav latter, pauser og ansiktsuttrykk, ble ivare tatt.

3.6 Transkribering og analyse

Transkribering av de syv utvalgte intervjuene ble gjort av meg, ettersom jeg tenkte det var viktig for å komme mer innpå intervjuene. Dette ga meg også muligheten til å huske de sosiale og emosjonelle aspektene ved intervjusituasjonen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 207). Uttalelsene til informantene ble transkribert ordrett og jeg valgte å ikke utelate noe. Derfor vil datamaterialet inkludere de mange detaljene som er relevante for meningsanalysen. Her både gjentakelser, pauser, «ehm»-er og «hm»-er (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 208). Hensikten med å gjøre det på denne måten var å oppnå mest mulig utfyllende materialet og samtidig unngå feiltolkning av informantenes utsagn når jeg i neste omgang skulle analysere materialet.

Transkripsjonen fra intervjuene utgjorde til sammen 68 sider. Transkripsjonsprosessen var derfor tidskrevende, men samtidig også lærerik og nyttig. For å bli mest mulig oppmerksom på informantenes uttalelser var det gjennom prosessen nødvendig å stoppe opp etterhvert og spole tilbake, for å forsikre meg om at jeg hadde fått med meg uttalelsene ord for ord. Dette bidro til at jeg ble godt kjent med materialet.

Ettersom alle informantene kommenterte på de samme temaene i intervjuene, var det naturlig å gjennomføre en temasentrert analyse som tilnærming til intervjumaterialet (Thagaard, 2013, s. 183). Det vil si at intervjumaterialet ble kodet i kategorier, og de sentrale temaene i prosjektet ble definert i forhold til oppgavens problemstilling. Kategorier kan dannes både på bakgrunn av data fra intervjuet, eller på bakgrunn av intervjuguiden (Jacobsen, 2010, s. 131). I min analyse har kategoriene «bakgrunn», «grunner og mål», «valgmuligheter» og «framtidssyn», blitt dannet på bakgrunn av intervjuguiden. På denne måten kan analyser av sammenhenger mellom temaene gi grunnlag for en helhetlig forståelse av materialet (Thagaard, 2013, s. 181).

Med tanke på bruk av sitater i analysekapittelet er det viktig å si noe om nivåer på sitatene. Risjord (2014, s. 60-62) sier noe om dette når han skriver om forskerens autoritet og autentisitet. Den naive teorien sier at kvalitative metoder bidrar til autentiske beskrivelser og

opplevelser, og at dette vil gi forskeren en nødvendig autoritet. Risjord hevder at det er en strategi å gjøre framstillingen mer livlig og levende med en god del velvalgte sitater, slik at leseren kommer tett innpå aktørene som er intervjuet. Dette kan forstås som en retorisk strategi fra forskerens side for å skape troverdighet, og dermed øke ens egen autoritet som forsker overfor leseren. Samtidig minner han oss om at man ikke bør lese intervjumaterialet som en direkte vei inn til en autentisk sannhet, nettopp fordi den intervjuede selv konstruerer teksten sammen med intervjueren. Det er derfor to hensyn å ta her: For det første bør vi ikke gi opp ideen om at det er en reell verden å oppdage bak kvalitativ data. Samtidig må vi ha en forståelse av at kvalitativ data er en konstruksjon av både subjektene som intervjues og forskeren selv. På bakgrunn av dette har jeg funnet en mellomposisjon der jeg søker å få fram nyanser for å gjøre framstillingen levende, og bruker direkte sitater i den grad jeg vil få fram nye aspekter.

3.7 Ethiske vurderinger

Ethiske overveielser er ikke begrenset til den direkte intervjusituasjonen, men skal gjennomsyre hele undersøkelsesprosessen; helt fra begynnelsen av undersøkelsen til den endelige rapporten foreligger (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 97). Informantene har krav på respekt, og derfor er det viktig at jeg som forsker hele tiden reflekterer over hvordan mitt ønske om å oppnå kunnskap, kan være en fare for å krenke informantens verdighet. På bakgrunn av dette skal jeg nå presentere noen ulike etiske perspektiver som har blitt vektlagt i dette prosjektet.

3.7.1 Søknad om forskningstillatelse hos NSD

Ettersom forskningsprosjekt som forutsetter behandling av personopplysninger er meldepliktige (Thagaard, 2013, s. 25), ble prosjektet meldt inn til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) og deretter godkjent. I tillegg ble det innhentet informert samtykke av alle informantene gjennom en samtykkeerklæring hentet fra NSD sine nettsider, hvor tre hovedprinsipper ble vektlagt (Thagaard, 2013, s. 26-28); deltakelsen skulle være frivillig og informantene hadde rett til å avbryte deltakelsen uten at det ville få negative konsekvenser for dem. Informantene hadde krav på at all informasjon de gir, blir behandlet konfidensielt. I tillegg har alle informantene krav på å lese resultatene. Gjennom samtykkeerklæringen, ble alle deltakerne i prosjektet orientert om hva deltakelse innebærer.

For å forsikre meg om at deltakerne forsto innholdet i samtykkeerklæringen valgte jeg også å informere informantene muntlig i forkant av intervjuet. Til tross for dette, skjedde det likevel et par ganger under intervjuene at jeg fikk spørsmål om hvorvidt det var helt sikkert at alt informanten fortalte skulle holdes hemmelig. Her måtte jeg betrygge informanten om at det kun er jeg som vil ha tilgang på datamaterialet. I tillegg henviste jeg til samtykkeerklæringen de hadde underskrevet og strenge anonymitetsregler jeg er underlagt her. Dette for å forsikre informantene om at det ikke vil være mulig å gjenkjenne vedkommende i oppgaven.

3.7.2 Konfidensialitet og anonymitet

Prinsippet om konfidensialitet innebærer at forskeren må anonymisere deltakerne i prosjektet, når resultatene av undersøkelsen presenteres (Thagaard, 2013, s. 28). Når det gjelder prinsippet om konfidensialitet i forhold til mitt prosjekt, er det kun jeg som har hatt tilgang på lydopptak og transkribert materialet. Dette for å sikre at deltakernes identitet forblir skjult. Samtidig har jeg bevisst valgt å utelate opplysninger om informantenes navn, arbeidsplass, bydel, eller andre opplysninger som gjør det mulig å identifisere enkeltpersoner.

3.8 Reliabilitet, validitet og generaliserbarhet

Reliabilitet, validitet og generaliserbarhet er nyttige i vurderingen av kvaliteten i en undersøkelse (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 210-212). Selv om disse begrepene opprinnelig var knyttet til kvantitativ forskning, er de i dag også gjeldende innen kvalitativ metode (Thagaard, 2013, s. 22). Når det er sagt vil innholdet i begrepene ha en annen betydning innenfor kvalitative studier. Jeg vil forholde meg til begrepenes betydning innenfor kvalitativ metode, da dette er relevant for min studie.

Reliabilitet handler om forskningens troverdighet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 276), og om det er trekk ved selve undersøkelsen som har påvirket de resultatene vi har kommet fram til (Jacobsen, 2010, s.155). Innen kvalitative undersøkelser vil reliabiliteten kunne styrkes ved at forskeren gir en inngående beskrivelse av hele undersøkelsens gang (Johannessen, Christoffersen & Tufte, 2010, s. 229-230). Dette har jeg forsøkt å gjøre i oppgavens metodekapittel, hvor jeg beskriver undersøkelsesprosessen og begrunner hvordan undersøkelsen er gjennomført og funnene er produsert.

Det å tenke gjennom egne forforståelser vil være nyttig for en hver forsker. Alle mennesker møter verden med en forforståelse, her kunnskaper og oppfatninger om virkeligheten, som vi bruker til å tolke det som skjer rundt oss. I følge Johannessen, Christoffersen og Tufte (2016, s. 34-35) vil ikke forskere skille seg fra andre på dette området. Den bagasjen forskeren bringer med seg kan være basert på egne erfaringer, eller på forskningsbasert kunnskap. Min forforståelse er som nevnt innledningsvis først og fremst preget av mine egne erfaringer fra arbeid med ungdom i vanskeligstilte situasjoner, men også utdanningen min. Risjord (2014, s. 63) vil her påpeke at det blir feil å si at man kan gjennomskue sine egne forforståelser. Når det er sagt er det ikke noe galt å være bevisst sine forforståelser. Likevel er det ikke noe grunn til å tro at man kan frigjøre seg fra de, ettersom en slik oppfatning vil gi forskeren en falsk trygghet. På grunnlag av dette var jeg under hele undersøkelsesprosessen bevisst på hvordan for eksempel forskerens ønske om å bevise en «sannhet», og min forforståelse kunne ha innvirkning på undersøkelsesprosessen. Her for eksempel i forhold til hvordan ledende spørsmål i intervjusituasjonen kunne påvirke informantenes svar.

Etter beste evne forsøkte jeg å ha så åpne spørsmål som mulig for å unngå å oppfatte informantenes svar feil. Jeg valgte bevisst å bruke flere tema-spørsmål enn konkrete spørsmål. For eksempel ble det i forhold til temaet familie valgt å stille spørsmålet: ”kan du fortelle litt om familiesituasjonen, både positive og negative erfaringer”, istedenfor mer ledende spørsmål som: ”vil du si at de negative opplevelsene har påvirket handlingene dine”. Ved å legge vekt på åpne spørsmål ga jeg heller muligheten til informanten å selv se sammenhenger mellom bakgrunn og handlingsvalg. På denne måten tenker jeg at risikoen for å feiltolke meningen i utsagnene kan reduseres, og reliabiliteten styrkes.

I tillegg hevder Johannessen, Christoffersen og Tufte (2016, s. 35) man må være meget selektiv i sin analyse, og fremheve spesielle temaer framfor andre. Dette vil også være preget av forskerens forhåndsoppfatninger og hva forskeren tillegger mest vekt. Selv om min interesse var rettet mot perspektivet rasjonelle valg, valgte jeg å inkludere andre forklaringsmodeller for handling, her årsaks-teorier og normteori. Dette for å gi leseren et større bilde av problemområde. Samtidig ønsket jeg å tydeliggjøre min egen bevissthet om at de komplekse fenomenene lovbrudd og handlingsvalg ikke kun kan forklares med TRV. For å styrke reliabiliteten og for å svare på problemstillingen, sørget jeg derfor for at utvelgelse av data inkluderte både beskrivelser som kunne knyttes til TRV, og de andre forklaringsmodellene.

Validitet vil i den kvalitative metode dreie seg om hvorvidt en metode er egnet til å undersøke det den skal undersøke (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 276). Jacobsen (2010, s. 143) nevner at validiteten også kan knyttes til om resultatene i undersøkelsen kan oppfattes som riktige (gyldige). Da vil intersubjektivitet bli vektlagt, hvilket innebærer at; «[...] flere personer er enige om at noe er en riktig beskrivelse», for at noe kan tolkes riktig (Jacobsen, 2010, s. 144). En vanlig måte å validere funn på er å undersøke i hvilken grad respondentene kjenner seg igjen i det vi presenterer (Jacobsen, 2010, s. 145). Ved å vektlegge informantens krav til å lese funnene før de publiseres, opplever jeg at jeg har tilstrebet prinsippet om intersubjektivitet, og kravet om riktig presentasjon av data. Samtidig hevder Jacobsen (2010, s. 146) at vi som forsker bør alltid stille kritiske spørsmål om hvorvidt vi har fått tak i de rette kildene. Ettersom alle informantene har erfaring med salg av cannabis, tenker jeg de kan bidra til å besvare forskningsspørsmålet mitt på en hensiktsmessig måte.

I tillegg skriver Jacobsen (2010, s. 36) at all analyse av data innebærer en reduksjon av detaljer og mangfold og dette vil være av betydning for presentasjon av gyldig resultater. Derfor er fullstendig gjengivelse bare et ideal, noe vi aldri kan oppnå til det fulle, men noe vi bør strebe etter. På bakgrunn av dette har jeg vært oppmerksom på hvordan publisering av usammenhengende og ordrette intervjuutranskripsjoner kan utfordre validiteten (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 214). Ved presentasjon av funnene mine var det absolutt nødvendig å begrense informantens utsagn. Likevel forsøkte jeg å mest mulig kontekstualisere svarene ved å vise til hvilken sammenheng utsagnene ble sagt i. Ved å i tillegg vektlegge informantens krav til å lese funnene før de publiseres, opplever jeg at jeg har tilstrebet kravet om riktig presentasjon av data.

Tiden etter hvert intervju har også vært av betydning for resultatens gyldighet. Hvert intervju ble avsluttet med en avrunding der jeg i korte trekk oppsummerte informantens svar. Dette for å forsikre meg om at jeg hadde fått med meg riktig informasjon, og for å gi informantene muligheten til å korrigere eventuelle misforståelser. Jeg valgte også bevisst å transkribere like etter endt intervju. I tillegg skrev jeg tilleggsnotater ved siden av transkripsjonen for å sørge for at jeg ved senere tidspunkt ikke skulle glemme de sosiale, og emosjonelle aspektene ved intervjusituasjonen. Igjen var hensikten med dette å unngå at budskapet i utsagnene feiltolkes når jeg i ettertid skal gjennomføre analysen.

Når det gjelder *generaliserbarhet*, er en vanlig innvending mot kvalitativ metode at det er for få intervjupersoner til at resultatene kan generaliseres (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 289). Likevel hevder Kvale og Brinkmann (2015, s. 290-291) at vi kan snakke om en analytisk generalisering i kvalitativ forskning. Det vil si at man istedenfor å spørre om intervjuresultatene kan generaliseres globalt, gir forskeren rikholdige og spesifikke beskrivelser av resultatene sine. På den måten tillater forskeren leserne selv å bedømme hvorvidt funnene fra et studie, kan brukes som rettleiding for hva som kan være tilfellet i en annen situasjon. På grunnlag av dette har en global generaliserbarhet av funnene ikke vært målet i min undersøkelse. Hensikten har heller vært rettet mot å undersøke og beskrive subjektive erfaringer i forhold til rasjonelle handlingsvalg, ikke for at dette skal kunne generaliseres til populasjonen, men heller for at mine funn kan bidra i videre forskning rundt denne problemstillingen.

3.9 Presentasjon av informanter

For å bevare informantenes anonymitet vil presentasjonen være sammenfattet og generell, men likevel omfatte sentrale fakta.

Som nevnt tidligere er alle informantene fra Oslo området. Videre er alle informantene gutter i alderen 17 til 23 år. Halvparten av informantene var på intervjutidspunktet en del av en større organisert kriminell gjeng, mens den andre halvparten har hatt tilknytning til en organisert kriminell gjeng tidligere, og selger selvstendig i dag. I tillegg har noen av informantene også et lovlig arbeid ved siden av narkotikasalget.

Jeg har lagt vekt på å bruke sitater fra alle informantene og alle er brukt flere ganger.

Kapittel 4. Analytisk tolkning: fra barndom, via narkotikasalg mot en framtid

Dette kapittelet presenterer funn fra undersøkelsen der vi tolker informantenes egne utsagn ut ifra teorigrunnlaget. For å få en forståelse av de unges erfaringer fra salgsmiljøet ble informantene invitert til å komme med en beskrivelse av deres opplevelser og erfaringer fra det kriminelle miljøet. Erfaringene er gruppert innenfor fire hovedkategorier og presentert i 4.1 til 4.4 med hver sine underkategorier: Jeg har da først sett på informantenes *bakgrunn* (4.1), og også hvordan de har fått *innpass* i det kriminelle miljøet (4.2). Videre ser jeg på informantenes *valgmuligheter* i forhold til lovlydige og ulovlige handlingsalternativer, og opplevelser av motstand i forhold til disse valgmulighetene (4.3). Til slutt skal vi tolke de unges tidsorientering og *framtidssyn* (4.4). Målsettingen med oppgaven har altså vært å belyse hvorvidt unges beslutninger om å begå narkotikakriminelle handlinger har et rasjonelt element i seg, og i tillegg hvordan dette kan relateres til andre mulige forklarende elementer. Derfor vil jeg i dette kapittelet drøfte de ovennevnte fire hovedfunnene opp mot analytiske perspektiver som er presentert i oppgavens kapittel 2.

4.1 Bakgrunn

For å forstå hvordan aktøren tenker, mener Wahlin (1999, s. 67) det er viktig å få en oversikt over aktørens historie og bakgrunn. Dette kan bære informasjon om hvordan vedkommende opplever behov, og hvordan han tenker rasjonalitet og prioritering. Da jeg ønsket å få et bilde av de unges kontekst ble informantene spurt om å beskrive sin bakgrunn. Her ble informantene stilt spørsmål om både familieforhold, skoleerfaringer og rollemodeller. Disse erfaringene kan i hovedsak ses som risikofaktorer. På de ovennevnte spørsmålene var det en variasjon i informantenes positive og negative erfaringer. De fleste hadde overvekt av dårlige erfaringer knyttet til de tre underkategoriene. Informantene fortalte om oppvekst med alt fra kriminelle foreldre, rusavhengige foreldre, vold, til negative erfaringer i skolen, med hjelpesystemer og rollemodeller. Selv om alle informantene hadde ulike erfaringer med familien, skolen og rollemodeller, var opplevelsen av svik likevel samlet sett felles for alle informantene. Jeg skal nå gå gjennom funnene knyttet til de tre underkategoriene.

4.1.1 Familieforhold

Ettersom det er familien som gir barnet primær omsorg, sosialisering og trygghet (Øia, 2013, s. 69), ble det inkludert spørsmål om familien. Informantene nevner i stor grad foreldrenes betydning når de får spørsmål om negative og positive opplevelser i oppveksten. En av informantene forklarer dette tydelig; «Jeg legger mye skyld på foreldrene mine faktisk. Jeg gir dem skylda for de valga jeg har fått, også tar jeg skylda for de valga jeg har tatt». Opplevelser av å bli sviktet av sine omsorgspersoner går igjen i de fleste intervjuene. For eksempel sier en informant at; «det har bare vært mye vold fra faren min as, og mamma er jo selv rusmisbruker, så det var ikke så mye å hente der». En annen informant uttrykker det slik; «Mamma og pappa skilte seg når jeg gikk i tredje klasse. Mamma var psykisk syk og fikk mye medisiner av legen, mye på sofaen og ikke så mye tilstede». Foreldrenes betydning med tanke på utvikling av kriminelt livsløp kommer også tydelig fram hos en annen informant:

Mamma var jo en supermamma. Hun elsket meg for alt i verden, men hun var litt sånn tapt i kjærlighet og han her mannen, stefaren min...var ikke noe grei mot meg, så når vi var på samtale hos barnevernet, så sa jeg til henne at du må velge mellom han eller meg, og det mest sjokkerende jeg noensinne har opplevd i mitt liv var at hun valgte han...og da...jeg tror for meg har det vært den største sorgen jeg har hatt i livet noensinne. Det at en person du har elska og alltid satt høyest...jeg var såå mammadalt du aner ikke...ikke sant, jeg hang rundt på henne døgnet rundt også plutselig så blir det tatt i fra deg fordi at det er en idiot der [...]. Pappa var jo inn og ut av fengsel, han var jo ikke klar over min situasjon for han var så slukt i sin egen. Jeg var jo veldig sint, jeg klandrer jo han for alle mine problemer og rett og slett for at jeg var i den situasjonen jeg var i.

Her forteller informanten om opplevelsen av å bli sveket av begge foreldrene sine, og forklarer samtidig sviket som en faktor som har bidratt til at vedkommende er i den situasjonen han er i nå. I siste setning ser vi at informanten selv trekker sammenhenger mellom bakgrunnsfaktorer, her farens problemer, og hans egen utvikling av kriminelt livsløp. Det samme gjør en annen informant når han sier at; «Det var jo alkohol i bildet hele veien, så foreldrene mine la ikke så mye press på meg, noe jeg etterhvert har innsett de burde gjort... ja for at jeg ikke skulle havne der jeg er nå da». Øia (2013, s. 82) legger vekt på samhandling i

familien som et viktig aspekt for barnets positive utvikling, hvor fravær av gjensidig tillit og omsorg er viktige indikatorer på risikoutvikling. Fraværende omsorgspersoner og opplevelser av foreldre som ikke lever opp til barnas forventninger er noe som går igjen i de fleste intervjuene, sammen med flere andre forhold som vil bli gått gjennom i det følgende kapitlet.

Til tross for at spørsmål knyttet til familien, skolen og rollemodeller ble stilt hver for seg, viser funnene at det ofte var en sammenheng mellom disse dimensjonene. Når det var negative opplevelser i en av dimensjonene var det også negative opplevelser i de andre. Det at utfordringer i for eksempel hjemmet var en viktig faktor for utfordringer i de andre dimensjonene, var gjennomgående i de fleste intervjuene. En av informantene forteller blant annet om hvordan vanskeligheter i hjemmet bidro til problematikk i skolen, og viser nettopp denne sammenhengen mellom dimensjonene:

Stefaren min var ikke grei...han drev med fysisk terror og fysisk avstraffelse...han var veldig voldelig i skjulte rom, så begge plassene hadde jeg ikke noe mulighet...jeg hadde en som satt i fengsel, også hadde jeg en plass hvor jeg ble terrorisert hele tiden. Men ikke sant du klarer ikke fokusere når det er så mye frykt, terror og uro i deg...så skal du for eksempel sitte på en skolebenk og det eneste jeg tenkte på var liksom at han trua meg før jeg gikk på skolen, ikke sant hvis du ikke gjør sånn og sånn så skal jeg gi deg juling, og når du da er så ung ..10..12..11 ikke sant det fucker med deg, du blir til slutt en pøbel.

Som vi ser har denne informanten vokst opp med en far som har vært ut og inn av fengsel store deler av barndommen, og en stefar som utsatte han for vold hos mor. Selv beskriver han hvordan dette kaoset på hjemmebane bidro til forstyrrelser på skolearenaen. Det er her tydelig at begge miljøene – både med far, og hjemme hos mor og stefar, virket som forstyrrelsesmomenter for andre arenaer som skolen. Slik kan vi se eksempel på sammenhengen mellom dimensjonene skole og familie. Et annet eksempel på sammenhengen mellom disse dimensjonene er en annen informant som uttrykker det slik; «Jeg hadde så mye tankekjør at jeg greide ikke alltid å lese det som sto i bøkene, for når jeg var på andre setning så var det sånn oj nå er det møte med barnevernet om to timer».

På spørsmålene knyttet til negative opplevelser i familien var det likevel en av informantene som skilte seg ut. Denne informanten forteller at han har vokst opp med en alenemor og en ansvarsfull storebror som har hatt papparollen i husholdningen. På samme spørsmålet om negative og positive erfaringer fra familien svarer informanten at; «Mamma er veldig religiøs, så det jeg holder på med er veldig skuffende for henne. Det med rus da.. jeg drakk mye og har holdt salget skjult i mange år». Her ser vi hvordan denne informanten til forskjell fra de andre informantene legger mer vekt på å uttrykke egne følelser av skyld overfor skuffede omsorgspersoner, framfor å legge skylden på andre. Opplevelse av svik for denne informanten er fraværende i spørsmål om familieforhold, men kommer tydeligere fram i spørsmål knyttet til skoleerfaringer.

4.1.2 Skoleerfaringer

Familien er ikke alene om å gi barnet omsorg, skape trygghet og bidra til sosialisering. Det som foregår på skolen har stor betydning for barnets utvikling. Skolen bidrar med kompetanse både i form av kognitiv kunnskap og gjennom at den er arena for en viktig del av individets sekundære sosialisering (Øia, 2013, s. 91). For å få en forståelse av de unges bakgrunn, var det derfor også nødvendig å samle inn informasjon om informantenes erfaringer fra skolemiljøet. På spørsmål om negativ og positive skoleerfaringer forteller to informanter om opplevelser av å gå på en skole hvor miljøet nærmest forventet av deg at du skulle begå kriminelle handlinger. En av disse informantene sier at; «For å si det sånn da, på den skolen så drev i hvertfall 70 % av elevene med salg, så det var nesten unormalt å ikke selge».

Informanten som skilte seg ut under spørsmål om familieforhold over, sier at; «[...] også gikk jeg jo på en skole hvor det var mye kriminalitet...folk solgte i friminuttene hele tiden liksom, så når det er rundt deg hele tida liksom på skolen, etter skolen, i helgene hele tiden liksom...det ødelegger deg». Denne informanten beskriver press i form av forventninger fra skolemiljøet og utfordringer med å holde seg på den lovlydige siden av samfunnet når forventningene til avvikende atferd er såpass sterke. Vi har allerede vært inne på spørsmål om hvorvidt instrumentell rasjonalitet som forklaringsprinsipp kan fungere like godt i nære sosiale sammenhenger. Da har vi sett at svakheter ved TRV åpner for at andre forhold, som for eksempel normer og forpliktelse til normer, kan bidra til å forklare handlingsvalg bedre (Risjord, 2014, s. 114-115).

På samme måte som ulike samfunn består av egne normer og verdier, kan vi si at også skolen som arena består av egne normer og verdier. Både verdier som institusjonen representerer, og samtidig normer elevene selv skaper, som kan være i strid med institusjonens verdier. Vi har i teorikapittelet sett at normteorien til Bicchieri kan håndtere opprettholdelse av normer som de fleste synes er feil (Risjord, 2014, s. 166). Eksempler på normer de fleste synes er feil kan være normen om å selge narkotika i skolegården, som de ovennevnte informantene forteller om. Selv om majoriteten vil si at normen er feil, vil normen likevel opprettholdes nettopp fordi aktørene i skolens salgsmiljø har en oppfatning av at andre forventer av deg at du skal selge. Ettersom man kan føle at man blir straffet hvis man ikke følger en gitt norm er det rasjonelt å tilslutte seg normen (Bicchieri, 2014, s. 225). Slik kan informantenes beskrivelser av forventninger til å tilslutte seg normen om å selge narkotika forklares både ut ifra normteori og ut ifra rasjonell tankegang om minimere ubehag, ettersom Bicchieri sin normteori inkluderer dette rasjonelle momentet.

Når det gjelder skoleerfaringer var opplevelsen av å være et ”problembarn” i skolen felles for alle informantene. På spørsmål knyttet til negative og positive erfaringer i skolen forteller en av informantene at; «Lærerne var ikke så glad i meg...jeg var et problembarn». En annen informant uttrykker det slik;

Tror alle hjelpetjenestene har vært inne i bildet jeg, og jeg skjønnte ikke hva de holdt på med, jeg følte meg som en psykopat...Måten skolen møtte meg med det som hadde skjedd meg, ehm...det var liksom ikke med undring...liksom hvorfor er vedkommende så sint. Jeg ble heller møtt med at jeg hadde vondt i viljen, ehm...istedenfor undringsspørsmål, ikke sant det funker ikke sånn.

Det sentrale i dette sitatet er informantens opplevelse av å bli kastet rundt i ulike hjelpetiltak som skolen har tilbudt, noe som uheldigvis har resultert i det motsatte av dets hensikt. Slike erfaringer hvor hjelpesystemer har bidratt til at informantene opplever seg selv som et avvik i skolen, var gjennomgående i alle intervjuene.

En annen informant forteller om hvordan det å bli diagnostisert med ADHD i ung alder bidro til opplevelsen av å bli stemplet som «farlig» av samfunnet. På spørsmålet knyttet til opplevelser i skolen svarer gutten at han opplevde seg selv som; «[...] den store stygge

ulven»). Han forteller videre om hvordan tilpasset behandling i skolen som i utgangspunktet var ment som hjelp, kun bidro til å forverre skolesituasjonen:

Jeg ser på det de gjorde som mobbing, det å sette meg ut og ta meg vekk og alt det der, og noen ganger har de til og med prata høyt om meg foran klassen, mens jeg sitter der...for å på en måte forklare, ja hvorfor gjør han det og det - også kommer det fram masse ting som på en måte ikke stemmer. Det har gjort ting veldig vanskelig, for det førte jo til at elevene begynte å mobbe meg og jeg mista jo veldig mye venner, og ja jeg har vært en ensom ulv veldig lenge da.

Flere av informantene fortalte om hvordan det å bli tatt ut av klasserommet bidro til en opplevelse av mindreverdighet og opplevdes som starten på en marginaliseringsprosess. Ettersom utdanning er den sentrale marginaliseringsgeneratoren, er posisjon i skolen en grunnleggende marginaliseringsindikator (Frønes & Strømme, 2010, s. 107-108). Som vi har sett i teorikapitlet, kan utestenging i en institusjon fort bidra til ekskludering i andre institusjoner. Det at de unge allerede i barneskolen blir tatt ut fra normalundervisningen for å få spesialundervisning kan gi en følelse av annerledeshet. Vi har sett at informantene selv beskriver hvordan dette har bidratt til at de ender opp med å bevege seg i en gråson mellom sosial integrasjon og samfunnsmessig utstøting (Heggen, Jørgensen, Paulgaard, 2003, s. 12-13). I dette tilfellet kan derfor materialet understøtte årsakssammenhengende teorier hvor kriminalitet forklares som et resultat av marginalisering.

4.1.3 Rollemodeller

Når det gjelder spørsmål knyttet til forbilder var det kun en informant som fortalte at han hadde hatt positive forbilder under oppveksten. Denne informanten uttrykker det slik; «Han er nok grunnen til at jeg ikke bikka over på et tidspunkt...ikke sant bli helt junkie og bare helt amøbe». Informanten forteller her om sin farfar som har spilt en viktig rolle i å forsøke å påvirke gutten til å komme seg ut av det kriminelle miljøet. Farfaren kan ut ifra Mead sin tenkning forstås som informantens ”signifikante andre” (Garsjø, 2001, s. 209). Som vi har sett i Bronfenbrenners teori om modellering, er det av stor betydning at barn og unge får positive rollemodeller for å påvirke sosialiseringen på en god måte (Hagen og Qureshi, 2005, s. 110). Hvis vi skal se informantens utsagn ut ifra Bronfenbrenners teori vil jeg tolke utsagnet som at informanten er delt i sin motivasjon. Dette fordi han til tross for å ha positive modeller

fortsetter å sosialisere seg innen miljøer som har negativ påvirkning på ham. Den samme informanten forteller videre at;

Han er den eneste som har turt å ha mot til å stille meg til veggs og som har turt å ta meg på mine løgner – ikke sant for jeg har jo levd et dobbeltliv, og gjør det fortsatt, ikke sant, jobber i [...] og selger narkotika på siden, og har løyet mye om hvem jeg er ikke sant, rett og slett bare for å sette meg selv i et bedre lys, men han har lært meg å være ærlig med meg selv.

Her sier informanten noe om viktige verdier han har fått internalisert av sitt positive forbilde, til tross for at han fortsatt velger å selge narkotika. Selv om han fortsatt velger å selge narkotika virker det som om farfaren har hatt en viss påvirkningskraft ved at informanten innser at han har gjort dårlige valg og lever et dobbelt liv. Selv om rollemodellens påvirkning er en sentral del av Bronfenbrenners teori, betyr ikke dette at man er garantert en positivt sosialisering dersom man har positive rollemodeller. Dersom det er en overvekt av negative forbilder sammenlignet med positive forbilder, er det kanskje naturlig at de negative forbildenes påvirkningskraft er sterkere. I denne informantens tilfelle kan dette være med på å forklare hvorfor han fortsatt gjør beslutninger om å selge narkotika til tross for tilknytning til positive forbilder.

Funnene viser at det er en overvekt av informanter som hadde negative (eller ingen) forbilder. Her er det viktig å presisere at det var informantene selv som omtalte sine forbilder som negative. En informant beskriver det slik; «Jeg har bare hatt negative forbilder as». En annen informant gir følgende bilde;

På den tiden i livet så hadde jeg hatt så mange dårlige forbilder som gjorde litt at jeg synes det var litt kult at jeg solgte weed, det var liksom litt status i mitt miljø å gjøre det – assa de største forbildene mine var jo gangster-rappere liksom - De var jo også sinte på samfunnet og de røykte weed og jeg var jo også veldig opptatt av vise min avsky til samfunnet.

Denne informanten ser seg tilbake i tid og forteller om hvordan narkotikalovbrudd ga han status og samtidig hvordan opposisjon mot samfunnet ble det som knyttet han til sine daværende forbilder. Det som var felles for de informantene som hadde erfaringer med

negative forbilder var at de anså forbildene sine som positive tidligere, men har innsett at det var negative forbilder nå som de har blitt eldre. Samme informant som over fortsetter; «[...], men som barn så jeg veldig opp til gutta i miljøet – det var de jeg vokste opp med. Jeg ble liksom ikke introdusert for noen sunne forbilder gjennom oppveksten, så jeg hadde veldig mange dårlige forbilder». Her ser vi nettopp hvordan informanten nå i etterkant forstår at forbildene hans – de eldre guttene i miljøet, hadde negativ innvirkning på han.

I følge Bronfenbrenner (1979a, s. 103-105) er barnets rollemodeller spesielt viktige, ettersom det er først og fremst disse nøkkelpersonene som setter grenser, skaper kultur og grunnlag for internalisering av verdier, koder og kunnskap. I tillegg er det rollemodellene som gir barnet den grunnleggende personlige, sosiale og kulturelle identitet. På dette området kan man derfor si at Bronfenbrenner sin teori er dekkende for materialet mitt. Informantene forteller selv om hvor stor påvirkningskraft deres forbilder hadde når det kommer til deres egne beslutninger om å begå kriminelle handlinger. Dette sier også noe om at forbilder aktørene ser opp til kan ha innvirkning på aktørenes rasjonelle avveielser.

Oppsummering:

Til nå har jeg presentert funn og belyst disse teoretisk med bakgrunnsfaktorer på strukturelt nivå. Som vi har sett formidler informantene en følelse av svik, og opplevelser av å ikke bli sett eller ivaretatt i både familien og skolesystemet. Det som går igjen i stor grad er hvordan dette har bidratt til at informantene har funnet forbilder i andre miljøer. Dette kan være rimelig å tolke som at det er påvirkning gjennom utstøting, marginalisering og vanskelige familieforhold. På bakgrunn av relevant teori som er trukket inn kan vi konkludere med at materialet bekrefter virkninger av tidligere veldokumenterte risikofaktorer i informantenes bakgrunn.

4.2 Grunner og mål

Som nevnt i teorikapittelet er jeg opptatt av å finne en rasjonell kjerne i de unges handlingsvalg. Aktøren har muligens *grunner* for sine handlinger, og *målsettinger* for sine handlinger. Samtidig har aktøren en oppfatning av at det de velger – handlingen, fører til målet. Dette er essensen i TRV. For å utforske rasjonelle aspekter ved de unges handlingsvalg ble alle informantene bedt om å fortelle om deres egne grunner for å selge narkotika. Dette fordi man ved å spørre etter grunner (til forskjell fra årsaker) i perspektivet instrumentell

rasjonalitet, vil gi aktøren en mulighet for å ha en intendert handling. I tillegg ble informantene spurt om hva som var deres mål med salget, og da med fokus på hva de ville oppnå med de kriminelle handlingene (Aakvaag, 2008, s. 97). Dette skal vi snart se henger sammen med grunnene for handlingen. Jeg har valgt å framstille denne delen av materialet som en prosess, fordi informantene fortalte om hvordan grunner og mål henger sammen og gradvis bygger seg fra et punkt til det neste. Dette blir presentert i underkategoriene: innpass (4.2.1), rusavhengighet (4.2.2), gjengmedlemskap (4.2.3) og økonomisk trygghet (4.2.4).

4.2.1 Innpass

For å få en forståelse av hvordan de unge kom inn i det kriminelle salgsmiljøet ble informantene bedt om å fortelle om dette. Da med fokus på hva som var grunnene til overgangen fra etablerte normer som de unge hadde vokst opp med, til normer de går inn i, i de kriminelle miljøene. Mange av informantene fortalte om hvordan hverdagen på ulik vis var såpass utfordrende at en flukt inn i kriminelle miljøer var nødvendig for å slippe å forholde seg til utfordringenes ubehag. For eksempel sier en informant at; «Det hele starta med flukt, ja ikke noe annet liksom». For mange av informantene startet det hele nettopp med eget forbruk, hvor det å ruse seg ble en slags løsning på de hverdagslige problemene. En annen informant uttrykker det slik;

Hovedsvaret er flukt. Jeg flykta i livet, det er hovedsvaret...ferdig snakka liksom.

Det var jo det jeg holdt på med...å flykte fordi hverdagen gjør så sinnsykt vondt at du flykter i noe, så gjør du det sammen med noen...det er jo sånn med alt; dop, overspising, selvskading, utagering, skoleflink – alt kan være en flukt og uheldigvis så fant jeg dop.

Det sentrale i dette sitatet er hvordan det å ruse seg ble en måte å redusere ubehag i hverdagen på. Det som gjør en handling rasjonell er som vi har sett tidligere at det finnes grunner for handlingen. Informantenes beskrivelser av flukt fra ubehag kan dermed forstås som slike grunner.

4.2.2 Rusavhengigheten

Når bruken etterhvert utviklet seg til en avhengighet beskriver flere av informantene at de var nødt til å starte å selge nettopp for å kunne opprettholde muligheten for å fortsette å ruse seg. På spørsmålet ”hva vil du si er grunnen til at du begynte å selge” svarer en av informantene;

«[...] nok til å bruke...ja for å dekke eget forbruk liksom, det er jo det de fleste rusmisbrukere vil svare». En annen informant beskriver det slik; «For å si det sånn...du kan ikke betale forbruk med lomme penger hjemmefra». Alle informantene gir inntrykk av at de har en oppfatning om at den eneste måten å skaffe seg penger på er gjennom å begynne å selge narkotika. Det å skaffe seg penger på lovlig vis var tydelig ikke et alternativ. Dette sier noe om informantenes rasjonelle tankegang som for de fleste utenforstående sikkert vil forstås som irrasjonell. Som nevnt i teorikapittelet (punkt 2.1) stiller ikke TRV krav om at middel forståelsen er adekvat i et videre perspektiv.

I TRV er lovbrysterens sosiale miljø av mindre interesse når man skal forklare og forstå handlingsvalg. Samtidig vet vi også at samfunnsstrukturen individet er en del av, kan være av betydning i den utstrekning den innvirker på aktørens avveininger av kostnad og nytte (Hauge, 2001, s.19). Vi har blant annet sett at Bourdieu sitt habitusbegrep kan være eksempel på slike samfunnsstrukturer. Her fant vi at habitus; de inkorporerte rasjonaliteter og tillærte disposisjoner for å handle og tenke på bestemte måter, kan påvirke individets forståelse av hva som er mulig i ulike situasjoner (Hammersvik, 2009, s. 45-46). Dersom informantene har vokst opp i et kriminelt miljø og hele tiden er eksponert for kriminalitet, er kanskje ikke overgangen fra lovlydige til ulovlige normer så stor. Habitus kan slik sett være en måte å forstå hvorfor kriminelle individer handler som de gjør (Wahlin, 1999, s. 158). En stadig eksponering for kriminelle aktiviteter kan ut ifra habitusbegrepet og TRV skape aktørens forståelse av situasjonen, og avveininger av kostnad og nytte. Dette kan også forklare hvorfor ingen av informantene pratet om lovlig arbeid som et alternativ til å skaffe seg inntekt.

På spørsmål om grunner for salg var det flere av informantene som også fortalte om erfaringer med å ha gitt opp i livet i ung alder. For eksempel gir en av informantene følgende bilde;

Jeg var ikke fornøyd med livet mitt...rett og slett. Jeg hadde gitt opp i tidlig alder og ditt liv betyr jo så lite...ikke sant 13,14 år så hadde jeg gitt opp, så veien da til å begynne å misbruke rusen var veldig kort, og igjen så trengte jeg penger for å kunne kjøpe rus.

Denne informanten forteller om hvordan han opplevde sitt eget liv som så lite verdt at han ikke hadde noe å tape ved å begå kriminelle handlinger. Slike ytringer viste seg å gå igjen i de ulike intervjuene. Slik sett vil nyttekalkylen i TRV dekke materialet ettersom nytten er høyere

enn kostnaden når informantene forteller at de opplevde å ikke ha noe å tape på å begå kriminelle handlinger.

De fleste av informantene har som vi har sett nevnt at grunnene til å begynne å selge var for å dekke eget forbruk. Likevel var det noen få informanter som ikke selv var brukere og ikke hadde behov for penger til å dekke eget forbruk, men solgte fordi de trengte penger til å dekke andre hverdagslige utgifter. For eksempel forteller en av informantene at;

Ehm, jeg så at gutta som jeg pleide å henge med hadde penger, kunne kjøpe ting og tang som jeg ikke hadde så tenkte jeg bare hvorfor ikke...fikk ikke noe særlig penger hjemmefra, så jeg følte at jeg måtte ut og skaffe meg det på egen hånd da.

Det sentrale i dette sitatet er at informanten beskriver sine grunner for å begynne å selge med at han så salg av narkotika som en mulighet for å skaffe seg inntekt til kjøp av ting han ønsket seg. Når det kommer til menneskelig handling har vi sett tidligere i perspektivet TRV at aktørens oppfatning er helt grunnleggende for handlingsvalget. Lovbrudd blir resultatet dersom aktøren har en oppfatning om at fordelene ved å begå det er større enn ulempene (Becker, 1974, s. 9). Ut ifra dette perspektivet vil denne informanten ha en oppfatning av at den mest effektive måten å skaffe seg inntekt på, er ved å selge narkotika, nettopp derfor vil det være hensiktsmessig for informanten å begå lovbruddet.

4.2.3 Gjengmedlemskap

Når informantene først kom inn i det kriminelle miljøet og ble introdusert for andre kriminelle som var i lignende problematisk situasjon, begrunner informantene salg av narkotika med motiver som aksept og mestring.

Aksept: respekt – kjærlighet – samhold

Når det gjelder målene aksept, respekt, kjærlighet og samtidig ønsket om å være en del et samhold, var dette noe alle informantene la spesielt vekt på i sine beskrivelser av hva de ønsket å oppnå med salg av narkotika da de først kom inn i miljøet. En av informantene uttrykker det slik:

Det er jo en stor gjeng og rusen har holdt oss sammen, jeg kom inn i et miljø som jeg ble veldig godt mottatt i, for vi alle hadde noen utfordringer, så på den måten

ble vi ganske samstemte, veldig likt. Det ble en veldig sterk tillit – det er jo kamerater av meg...det er et samhold.

Her forteller informanten om opplevelsen av å bli ivaretatt og også hvordan det å komme inn i et miljø hvor andre også har utfordringer, bidrar til et samhold hvor man kan bli akseptert. Samtlige informanter har erfaringer med å være del av et større kriminelt miljø og alle fortalte om dette miljøets positive betydning for informantene. Flere av informantene fortalte om hvordan det kriminelle miljøet dekket flere av behovene til informantene enn noen andre, som familie og skolemiljøet. En av informantene sier for eksempel at; «Nei det er jo det kriminelle nettverket mitt som er mine nærmeste da, de gir meg en god latter, stemning og harmoni. Og jeg har søkt veldig mye etter omsorg og kjærlighet og det får jeg der». Her ser vi at denne informanten forteller om at den kriminelle gruppen ga han en type kjærlighet som han aldri hadde opplevd tidligere i andre miljøer, og som han derfor søkte å oppnå og også fikk oppnådd i det kriminelle miljøet. Slike uttalelser om hvordan det kriminelle miljøet ble en arena hvor informantene kunne oppleve omsorg og kjærlighet som de ikke hadde opplevd tidligere i oppveksten gikk ofte igjen. En annen informant forteller at;

Når jeg mista det liksom.. da ble jeg kjent med folk som drev med kriminalitet da, men det var de eneste som hadde vist meg lojalitet og respekt og sånt, mye mer enn det jeg hadde fått fra andre folk liksom.

Når denne informanten snakker om å «miste det» referer han til en hendelse hvor han ble utsatt for en kraftig kneskade, noe som resulterte i at han mistet muligheten til å spille fotball. Dette bidro til at informanten søkte inn i det kriminelle miljøet hvor han oppsøkte, og fikk oppnådd anerkjennende omsorg, noe han ikke hadde opplevd tidligere. Flere av informantene beskriver også at selv om de ble møtt med respekt av de andre i det kriminelle miljøet, så var det også noen felles forventninger til atferd i miljøet for at denne respekten skulle opprettholdes. For eksempel beskriver en informant at; «[...] du må jo også være tøff i det miljøet. Du får mye respekt hvis du gjør det som forventes av deg...jeg har sloss mye for å bevise det da». Her forteller denne informanten noe om hvilke forventninger til atferd som finnes i det kriminelle miljøet han er en del av. Gjennom utøvelse av vold forteller informanten at man kan oppnå respekt og samtidig fortsette å være en del av det etablerte samholdet.

Flere av informantene forteller om hvordan vold var en naturlig del av salgssituasjonene. Hvis du kunne sloss så kunne du også bli en respektert selger. Volden var ikke bare var for å skape frykt men også; «[...]for å ikke bli tråkket på», som en annen informant beskriver det. Forventninger til atferd knyttet til sosiale normer er et tema som har blitt behandlet tidligere i oppgavens teorikapittel. På samme måte som det kan finnes rasjonelle elementer i beslutningen om selge narkotika, kan det også finnes rasjonelle elementer i beslutningen om å utøve vold. Dersom individet oppfatter at det er forventninger om å «sloss mye» ikke bare for å oppnå respekt, men for å bli en god selger, så vil en rasjonell aktør nettopp følge normen fordi det kan medføre uheldige konsekvenser ved å bryte normen. Slik regner individet inn denne eventuelle ulempen i sin rasjonelle kalkyle og på den måten beholder individet kontrollen på handlingen (Bicchieri, 2014, s. 225).

Mestring: selvtillit – status

For flere av informantene var narkotikasalget en metode å bygge egen selvtillit på, slik de selv beskrev det. I beskrivelsene knyttet til spørsmål om mål legger informantene vekt på hvordan salgssituasjonen i seg selv og samtidig respons i etterkant av salget av andre i miljøet, bidro til mestringsfølelser. En informant gir følgende bilde;

[...] altså man får jo det man jobber for og det er jo på en måte derfor jeg jobber veldig hardt da.. at jeg gjør alt jeg får beskjed om osv...så det er alltid deilig å få en beskjed om at jeg har gjort det bra for det har jeg aldri fått før. Det å selge er heller sånn jeg bygger min selvtillit.

Når denne informanten forteller om å jobbe hardt er dette knyttet til å jobbe hardt innen salg av narkotika. Her beskriver han hvordan hans innsats og samtidig bekreftelse på bra innsats har bidratt til å styrke egen selvtillit. For å forstå hvordan denne informanten skaper en meningsfull sosial verden kan det være nyttig å trekke inn Mead sin tenkning om selvet (Aakvaag, 2008, s. 66). Vi har sett i teorikapittelet at symbolsk interaksjonisme kan bidra til å forklare hvordan avvikende atferd kan opprettholdes og forsterkes. Denne informanten forteller at han får beundrende tilbakemeldinger etter en salgssituasjon. Dette kan forstås som atferds regulerende signaler på anerkjennende atferd og vil ut ifra Mead sin tenkning forklare hvorfor den avvikende atferden forsterkes (Aakvaag, 2008, s. 65-67). En annen informant beskriver noe av det samme og forteller i tillegg om at han kan stige i et hierarki;

Jeg har jo blitt en hovedmann i miljøet og får mye respekt ikke sant alle skal ha tak i meg og det er jo en skikkelig selvtillit-boost, ikke sant du har 30-40 telefoner hvor alle ringer deg og ikke sant, for de skal oppnå noe fra deg liksom, mens jeg kanskje hadde fått bare 1-2 telefoner i året av andre folk rundt meg...jeg har jo vært mye usikker og selvtilliten har aldri vært helt på topp ikke sant jeg har gått fra å være en ”nobody”, også plutselig så blir du den beste ikke sant...

Denne informanten beskriver involvering i kriminelle handlinger som en viktig faktor i utviklingen av egen selvfølelse fra et «nobody» til den «beste» i miljøet. Informanten sier noe om opplevelsen av å føle seg selv som etterspurt av andre, hvor han sammenligner antall telefonsamtaler han får i det kriminelle miljøet, versus telefoner han får fra andre i ikke-kriminelle miljøer. Vi har sett at blant annet Øia (2013, s. 30) skriver om hvordan kriminelle miljøer kan gi både følelse av egenverdi og mestring. Som nevnt tidligere i oppgaven er det flere av informantene som forteller at de ikke opplever mestring på f.eks skolearenaen, hjemme eller andre sosialiseringarenaer. Følelsen av mestring både i skolen og i hjemmet er av stor betydning for den unges generelle trivsel og utvikling av selvbylde (Øia, 2013, s. 92). En naturalistisk tilnærming kan brukes til å forstå hvorfor de unge med sine ikke-mestrende opplevelser i skolen oppsøker mestrende opplevelser i de kriminelle miljøene. Fordi vi har sett tidligere at marginaliseringsteori bekrefter hvordan lite eller ingen opplevelse av mestring kan bidra til at individet ekskluderes i det som oppfattes som viktige sosiale arenaer i samfunnet. Igjen kan dette samtidig øke risikoen for at individet begår narkotikakriminelle handlinger (Kvelling, 2010, s. 208-209).

Informantene opplever tydelig lite mestring i anerkjente sosialiseringarenaer og ser at de kan oppleve større grad av mestring i det kriminelle miljøet. For å tydeliggjøre det rasjonelle aspektet i dette vil man ut ifra instrumentell rasjonalitet forklare handlingsvalg slik: Informantene har et mål – å oppleve mestring. Informantene har også en oppfatning av hva som vil være det beste middelet (X= salg av narkotika) for å oppnå målet. Informantene vil ifølge Risjord (2014, s. 87) som instrumentelt rasjonelt handlende individer gjøre X. Ut ifra perspektivet instrumentell rasjonalitet vil informantenes beslutninger slik sett bli forstått som rasjonelle.

Når informantene nevner at de får høyere status og bedre selvtillit i det kriminelle salgsmiljøet, kan vi trekke paralleller til Risjord (2014, s. 95-96) sitt eksempel om en person P som står i køen i kantinen og må velge mellom alternativene middag eller dessert. Person P rangerer de ulike valgalternativene fra lavest til høyest ut ifra egne preferanser og oppfatning av nytte, her fra minst preferert til mest preferert. Det konkluderes med at person P som en rasjonell aktør vil maksimere nytten og velge desserten, ettersom den smaker best og koster minst. På samme måte kan informantenes beslutninger om salg av narkotika for å oppnå mestringsfølelse og høyere selvtillit forklares ut ifra preferanser og nyttefunksjon. I informantenes tilfelle har rangeringen av målalternativene vært (0): lav selvtillit eller ingen muligheter for å oppleve mestring og (1): høyere selvtillit og opplevelse av mestring, gjennom narkotikasalg. Informantene maksimerer nytten ved å selge narkotika.

4.2.4 Økonomisk trygghet

For å undersøke om det var noen forskjeller mellom hva informantene ønsket å oppnå med salget da de først begynte å selge og når de selger i dag valgte jeg bevisst å spørre de om begge deler. Dette var for å se om målet hadde endret seg, noe materialet bekrefter at det gjør. Her viser funnene at salget til å begynne med var knyttet til ønsket om å oppnå ikke-materielle mål som er presentert ovenfor, mens nå etter å ha vært i det kriminelle salgsmiljøet over flere år er det kun inntekt informantene ønsker å oppnå med salget.

Inntekt

Funnene viser at de materielle målene var knyttet til ønsker informantene fikk etterhvert som de hadde vært en del av det kriminelle miljøet over lengere tid, og hadde fått dekket behov og ikke-materielle mål de ønsket å oppnå. For eksempel forteller en informant at: «Det startet med respekt, men nå er det bare snakk om penger as, jeg må ha penger for å overleve rett og slett...alt spenninga med det er borte det er derfor jeg er blitt så lei av det og». Her ser vi at informanten i utgangspunktet kom inn i det kriminelle salgsmiljøet for oppnå respekt, og når dette behovet etterhvert var dekket så er det i dag kun det å sikre seg inntekt som er målet med å selge. En annen informant beskriver noe av det samme, samtidig som pengeønsket generer målsettingen;

Nei assa etterhvert så jeg også hvor mye penger jeg kunne få av å selge, så jeg ville bare ha mer og mer...ble sulten på mer og mer penger. I hvert fall de siste årene så har jeg solgt såpass mye at jeg var en millionær i hvert fall når jeg ble

arrestert - jeg solgte jo flere kilo i måneden, så det var vel i utgangspunktet for å dekke eget forbruk jeg solgte, men så ble det jo flere hundre tusen i overskudd, assa jeg skulle jo ikke selge for å tjene penger men så ble jeg bare vant til å forholde meg til mye penger. Det er bare digg med ekstra penger, det er greit å ha for å slippe økonomisk press.

Det sentrale i dette sitatet er at informanten etter å ha vært i miljøet over tid forsto hvor mye penger han faktisk kunne tjene på selge større varer. Selv om det i utgangspunktet ikke var tenkt å bruke salget til å tjene inn ekstra penger ble salg av narkotika en metode for å bidra til økonomisk sikkerhet. Ettersom mennesket ikke handler på grunnlag av hvordan verden objektivt er, men hvordan aktøren subjektivt oppfatter den (Aakvaag, 2008, s. 106) er dette med andre ord forhold som i en og samme situasjon vil kunne oppleves totalt forskjellige fra en person til en annen (Hauge, 2001, s. 132). Normalt sett vil man kanskje fullføre en høyere utdanning og søke seg arbeid for å skaffe seg inntekt. Informantene jeg har intervjuet har til sammenligning brukt narkotikasalg som middel for oppnå målet inntekt. For informantene er målet om å skaffe seg inntekt det samme som majoritetens mål, men oppfattelsen av hva som er det beste middelet er svært forskjellig mellom disse to gruppene. Igjen kan dette forklares med at individer har ulike subjektive oppfatninger. Informantene har med sin bakgrunn et snevert utgangspunkt for handlingsvalg. Dette gjør at deres middel-mål-tankegang er annerledes fra majoritetens.

Oppsummering

For å oppsummere ble hovedkategorien grunner og mål tatt med for å tydeliggjøre rasjonelle elementer i informantenes beskrivelser av handlingsvalg. Her var perspektivet instrumentell rasjonalitet sentralt for å forstå hvordan grunner og mål hang sammen med selve handlingsvalget. Informantene har selv fortalt om konkrete mål de ønsker å oppnå med salg av narkotika. Her både ikke-materielle mål som informantene ønsket å oppnå da de først startet å selge i yngre alder, og materielle-mål de ønsker å oppnå med salget i dag. Derfor har de gitt inntrykk av at de har gjort bevisste overveielser i beslutningen om å selge narkotika og slik også framstått som reflekterte.

Når det gjelder grunner for handlingene og målet med salget har funnene vist at det er flere fellestrekk mellom informantenes svar. Det er spesielt store fellestrekk i motivene knyttet til

første gang de solgte og når de selger i dag. Det hele startet med bruk av narkotiske stoffer for å flykte fra hverdagslig ubehag. Så gikk det over til misbruk av narkotika og behov for penger til å dekke eget forbruk. I tillegg ble opplevelsen av tilhørighet og anerkjennende omsorg i det kriminelle nettverket en grunn for å fortsette å selge narkotika. Man kan se tendenser til at den sosiale prosessen smuldrer opp og det hele degenererer til kynisme når informantene forteller at den eneste grunnen til at de selger i dag er for å skaffe penger. På den måten uttrykker de at middel-mål-forståelsen er endret og at kalkylen blir annerledes fordi de nå er avhengig av kun penger.

4.3 Valgmuligheter

Jeg ønsket å få informasjon om de unges valgmuligheter og hva som gjør det verdt å leve et kriminelt liv til tross for ulempene det medfører. Derfor ble informantene bedt om å fortelle om opplevelser av motstand i forhold til det å følge lovlige normer og leve et «normalt» liv.

4.3.1 Motstand

Materialet viser tendenser av at informantene selv opplever at de ikke har noen andre valgmuligheter i livet for å sikre seg inntekt. En informant sier at; «Det er det eneste jeg har å leve av...jeg har ikke noe annet». Alle informantene forteller at de selv skulle ønske de ikke levde et kriminelt liv. I tillegg beskriver de hvor vanskelig det er å komme seg ut av det kriminelle miljøet. Selv om de selv inderlig ønsker å forlate det kriminelle miljøet, og leve et «normalt liv» så er det altfor vanskelig når kriminalitet har vært en så stor del av livet deres over lengre tid. En av informantene uttrykker dette slik;

Etter at jeg fikk meg leilighet, så fikk jeg meg litt gjeld så jeg stakk av en stund ..det ble bare for mye, så kom jeg tilbake og problemene hadde bare balla seg på. Så da fikk jeg inn kg'er. Så jeg måtte jo selge dette for å nedbetale gjelda mi...og jeg har veldig mye gjeld igjen å betale...så det er vel egentlig den eneste grunnen til at jeg fortsetter å selge den dag i dag.

Her forteller informanten om et forsøk på å komme ut av det kriminelle miljøet ved å «stikke av» og ut av Oslo. Dette resulterte i at problemene hadde vokst da han kom tilbake. For å løse de økonomiske problemene som han stakk av fra, ble informanten tvunget til å selge større

varer enn han var vant til. Det å forklare salg av cannabis som et enklere valgalternativ når det kommer til å sikre seg inntekt gikk igjen i alle intervjuene. For å illustrere dette skal vi nå se på en kort sekvens fra intervjuet med en av informantene;

Informant: «Vet du hvor enkelt det er å få tak i cannabis? du kan gå ett skritt for å få tak cannabis, men du må gå ti skritt for å skaffe deg jobb. Også i tillegg får du en bot her og en bot der - det er 10 000 ganger 2 og den eneste måten du kan skaffe de pengene kjapt på er ved å selge, for du får jo ingen jobb lenger med det rullebladet jeg har – det er en ond sirkel as. Jeg kan love deg at det er ingen som liker å stå der ute og selge...alltid være på vakt for politiet, dårlig samvittighet for familien men det har bare blitt sånn»

Intervjuer: «men hva skal til for å bryte ut av den onde sirkelen da?»

Informant: «jobb as, men det må være bra betalt for tenk deg så mange år jeg har vært vant med å ha masse penger hele tiden. Du for eksempel må vente en måned på lønningen din, mens jeg kan tjene cash hver eneste dag...hver eneste time til og med...så det er ikke lett å komme ut. I tillegg for å få en bra betalt jobb så må jeg jo ha en utdanning og det har jeg jo ikke...har ikke fullført VGs engang, så det er en laang vei å gå. Det er mye enklere å selge hver dag selv om det var ikke det jeg ønsket for livet mitt. Nå vil jeg ut av det...jeg har blitt skikkelig lei as. Nok er nok...»

I dette sitatet ser vi hvordan oppfattelsen av et «normalt liv» blir satt opp mot erfaringer fra et kriminelt liv. Informanten beskriver fordelene ved å forbli i det kriminelle miljøet – her raske, enkle og forutsigbare penger og samtidig tidskrevende ulemper ved det normale liv, som det å fullføre VGs, eller ta en høyere utdanning. Denne informanten som flere ganger har forsøkt å bryte seg ut av det kriminelle miljøet forteller om hvor enkelt det er å gå tilbake, nettopp på grunn av rask tilgang på penger som det kriminelle miljøet kan tilby. Slike opplevelser av å ikke ha andre alternativer i livet og kriminalitet som den ”siste utvei” var gjennomgående i alle intervjuene. En annen informant forteller at;

Jeg bare ser hvor mislykket det har vært for både meg og mange av vennene mine liksom...jeg kjenner mange i det miljøet her som...de gjør det ikke fordi de synes det er gøy. Og jeg vet at jeg kunne ha hatt fått en helt annen fremtid for jeg er egentlig ganske flink når jeg først får til ting, men det har bare vært så mye dritt fra jeg var liten...fram og tilbake hele tiden...og det har liksom knekt hodet mitt.

Denne informanten omtaler det kriminelle liv som mislykket og uttrykker dermed tydelig at han i utgangspunktet ikke vil være en del av det. Han sier også noe om det å gjøre beslutninger om selge, ikke fordi man nødvendigvis trives med det, men fordi man opplever det som det mest nærliggende alternativet.

Som vi så i punkt 4.2 om grunner og mål viser funnene at det eneste informantene ønsker å oppnå med de kriminelle handlingene når de selger i dag er inntekt. Informantene uttrykker også at de i utgangspunktet ikke foretrekker et kriminelt liv på grunn av alle ulempene som er en del av det kriminelle livet. Dette kan få en utenforstående til å undre seg over hvorfor de unge da ikke bare skaffer seg en jobb som nettopp kan gi dem inntekt og samtidig slippe alle konsekvenser som kommer med kriminelle handlinger.

For å forstå hvordan aktøren tenker mener Wahlin (1999, s. 67) det er viktig å få en oversikt over aktørens historie og bakgrunn, for å forstå hvordan vedkommende opplever behov, hvordan han tenker rasjonelt og hva han prioriterer. Vi har blant annet sett i informantenes bakgrunn (punkt 4.1) at opplevelser av positiv utvikling i skolen har vært fraværende for alle informantene og at flere av informantene heller ikke har fullført skolegangen. Slik kan teorien bekrefte hvordan marginalisering i en institusjon bidrar til ekskludering i andre institusjoner (Øia, 2013, s. 29). Skulking av skolen fører til dårlige karakterer og risiko for å ikke lykkes i skolesystemet. Videre reduserer dette sjansen for å komme inn på ønsket utdanning og godt betalt arbeid. For å tydeliggjøre det rasjonelle aspektet i dette kan vi bruke ”preferanser” for å forstå valgalternativene; salg av narkotika og lovlig arbeid. Informantene kunne ha tjent penger ved å jobbe i en ikke yrkesrelatert jobb, men har en oppfatning om at de tjener åpenbart betydelig mye mer ved å selge narkotika. Dette kan forklare hvorfor det da er rasjonelt å fortsette å gjøre beslutninger om selge narkotika. Informantene ønsker en godt betalt jobb og dette krever utdanning. Ettersom flere av informantene ikke har utdanning blir salg av narkotika det mest nærliggende alternativet for å sikre seg inntekt.

I tillegg er det verdt å nevne at unges valgmuligheter i dag er annerledes enn hva det var tidligere. Som nevnt tidligere i oppgaven er det noe særegent med å vokse opp i dagens moderne samfunn og dette vil ha betydning for de unges handlinger og valg, i transformasjon fra barn til voksen (Øia, 2013, s. 22-23). I tidligere samfunn sto de som var i ferd med å avslutte grunnskolen overfor et reelt valg mellom skole og arbeid. Muligheten til å starte i arbeid rett etter grunnskolen i dag er derimot få eller fraværende, og de som velger å ikke fullføre skolegangen kan lett bli stigmatisert (Øia, 2013, s. 91). Dette sier noe om at det er enklere for unge å havne i marginaliserte posisjoner i dag dersom de har utfordringer med å tilpasse seg de krav skolen setter.

Informantene har med sin bakgrunn et snevert utgangspunkt for handlingsvalg. Når det gjelder de unges valgmuligheter kan begrepet game-changer i Bicchieris normteori være nyttig (Risjord, 2014, s. 164-165). Modellen sier at dersom du for eksempel får opp et skilt om at det er forbudt å kaste søppel i parken, så vil flere kaste søppelet sitt i søppelkassen, sammenlignet med hvis skiltet ikke hadde vært der. Grunnen til denne endringen er at nyttekalkylen endres. Dette er jo i prinsippet det samme som Hauge (2001, s. 135) påpeker, når han skriver at man kan redusere kriminalitet ved å øke kostnadene eller redusere nytten av potensielle lovbrudd. Likeledes kan man endre de rasjonelle overveielsene ved at de unges mulighetsrom blir større, for eksempel at de hadde fått flere valgmuligheter, eller at de får opplysninger om skadevirkningene ved lovbrudd. Altså er det mulig ut ifra en sånn game-changer forståelse, å tenke seg en endring av preferanse og oppfatning av middel og mål.

Vi har sett at motivasjonen for å selge i dag for alle informantene er preget av penger og materielle goder. Det er den økonomiske tryggheten som gjør det verdt å forbli i det kriminelle miljøet. I tillegg til å fortelle om opplevelsen av å ikke ha "noe annet valg" i forhold til å skaffe seg inntekt, forteller en av informantene om en slags frykt for konsekvenser han kan møte på ved å forlate miljøet:

Jeg vet at den dagen jeg velger å gå ut fra det miljøet så blir jeg jo en trussel ikke sant, når jeg har vært i en spesiell gjeng så er jeg en trussel for mange, for hvis jeg velger å gjøre noe for meg sjøl, eller velger å gå ut av det kriminelle miljøet da sitter jeg jo på masse informasjon og, ja se på meg jeg er jo ganske liten...

Denne informanten som er medlem i en organisert gjeng som er godt kjent i det kriminelle miljøet sier noe om hvordan det å bryte ut fra hans kriminelle gjeng kan resultere i alvorlige

sanksjoner. I tillegg til økonomisk trygghet blir frykt for sanksjoner en grunn for å forbli i det kriminelle miljøet. For å tydeliggjøre det rasjonelle aspektet her vil innsnevring av valgmuligheter og samtidig oppfatning om narkotikasalg som det ”enkleste” alternativet, gjøre det rasjonelt å bli i det kriminelle salgsmiljøet.

Oppsummering

For å oppsummere kan man si at det har vært viktig å spørre etter opplevelser rundt valgmuligheter for å se om det finnes rasjonelle elementer i de unges beslutninger om å begå lovbrudd. Informantene formidler hvordan det å være i en marginalisert posisjon har bidratt til at de ser på salg av narkotika som det mest nærliggende alternativet til tross for ulemper de risikerer ved å begå lovbruddet. Ekskludering i skolen har ført til ekskludering på arbeidsmarkedet. Samtidig uttrykker informantene hvordan dette har ført til at de har tilgang på færre valgalternativer og dermed tenker annerledes med tanke på tilfredstillelse av egne behov. De unges tanker rundt behov og beslutninger om å selge narkotika er forståelig ut ifra både TRV modellen og marginaliseringsteori, når man tar i betraktning at deres premisser er annerledes. I tillegg har prinsippet game-changer bidratt til å forstå hvordan endring i mulighetsrommet til de unge (i form av flere valgmuligheter, eller i form av opplysning om konsekvenser) kan endre de unges oppfatning av middel-mål.

4.4 Framtidssyn

Jeg ønsket å vite mer om hvordan informantenes oppfatter og vurderer framtiden. Her var jeg nysgjerrig på i hvor stor grad de kriminelle er bundet av nåtiden, og hvorvidt de bruker tid på å tenke på framtiden. Gottfredson og Hirschi (1990, s. 90-97) hevder at kriminelle individer er nå-orienterte, hvilket innebærer at man ikke tar hensyn til framtidige konsekvenser av sine handlingsvalg. I følge Wahlin (1999, s. 68) som skriver om lovbruyteres tidsorientering så kan dette ses som irrasjonelt, men også tolkes som en annen form av rasjonalitet. For å undersøke om det fantes rasjonelle elementer i de unges oppfatninger av framtiden valgte jeg å stille dem spørsmål som omhandler risikovurdering og tidsorientering. Spørsmål om risikovurdering vil her omhandle risiko knyttet til negative konsekvenser i framtiden og ikke risiko knyttet til selve lovbruddet i form av «her og nå».

4.4.1 Risikovurdering

Wahlin (1999, s. 90-91) hevder at mennesket har ulike preferanser når det kommer til risiko. Tilbøyeligheten til å utsette seg selv for risikosituasjoner varierer derfor mellom individer.

Gottfredsson og Hirschi (1990, s. 90) påpeker også at det er forskjeller mellom individer når det gjelder å velge handlinger som har kortsiktige fremfor langsiktige konsekvenser. Dette begrunnes i at det vil være store variasjoner mellom individer når det kommer til hva de kan vinne og hva de kan tape på å begå lovbruddet, og hva som vil være rasjonelt å gjøre i situasjonen. Som nevnt vil for eksempel en nedkjørt stoffmisbruker ha en helt annen oppfatning av fordeler og ulemper ved å begå et ran enn en etablert borger med god jobb og gode inntekter (Hauge, 2001, s. 138).

Om en handling er forent med risiko betyr det at handlingens utfall kan bli negativ for den handlende (Wahlin, 1990, s. 96). Det finnes flere risikomomenter knyttet til narkotikalovbrudd. Ved å selge narkotika kan informantene risikere å bli tatt, både før, under og etter lovbruddet (Wahlin 1990, s. 90). Dersom de først blir tatt risikerer de straff i form av bøter eller soning. Da kan de få et rulleblad som vil begrense ønsker og muligheter i framtiden. Når det gjelder risikovurdering ønsket jeg å vite hvorvidt informantene tenkte risiko i selve handlingsvalget. For å komme så nær beslutningen som mulig valgte jeg å spørre ”sist gang du solgte - tenkte du da at nå risikerer jeg negative konsekvenser for framtiden”. Flere av informantene forteller at de ikke tenker over risiko og konsekvens. Dette begrunner de med at salget hadde blitt en vane. En av informantene uttrykker det slik;

Jeg har gjort det så mange ganger så nei...nei jeg gjorde nok helst ikke det, jeg tenkte mer at det var kjappe og greie penger og jeg har jo holdt på med det siden jeg var 14 liksom og da er det på en måte...jeg vet ikke, det har blitt en vane bare.

Det sentrale i dette sitatet er at informanten har solgt narkotika i flere år og at dette har bidratt til at han ikke tenker over konsekvensene de kriminelle handlingene kan føre med seg. Slike erfaringer går igjen i intervjuene. I materialet ser man tendenser til at risiko og konsekvenstenkning er fraværende når informantene selger i dag, nettopp fordi de har vært etablert i miljøet over lang tid. Konsekvens og risikotenkning var derfor mer tilstede de første gangene informantene solgte. En annen informant forteller at;

Nei jeg tenker ikke over konsekvenser...her er det bare morro også får jeg ta det litt som det kommer. Det er en del barrierer som jeg har flytta fra første gangen jeg solgte til å bli en hard kynisk narkokar, jeg har aldri vært voldelig før nå... og ja

jeg har vært en kynisk drittsekk, og det blir du av dette etterhvert, men du flytter disse grensen så sakte så du skjønner det ikke sjøl.

Denne informanten sier noe om hvordan forflytting av grenser har bidratt til å eliminere risiko og konsekvenstenkning. Han forklarer dette som en prosess hvor man blir mer og mer blind for risikoen, jo flere grenser man krysser. Gottfredsson og Hirschi (1990, s. 90) knytter risikotenkning opp mot selvkontroll ved å si at risikofylte lovbrudd er noe man finner hos individer som har liten eller manglende selvkontroll. Ut i fra deres forståelse vil individer preget av lav selvkontroll ha en tendens til å være mer ufølsomme, kortsiktige og risikovillige, og de vil derfor ha en tendens til å delta i kriminelle handlinger. Gottfredsson og Hirschi sin forståelse kan nok i noen grad også gjelde for noen av mine informanter. Kanskje kan vi se dette også som en innsnevring av mulighetsrommet, nemlig at en del av disse informantene har psykologiske begrensninger som følge av oppvekstsvilkår.

I følge Wahlin (1999, s. 92) vil en metode å mentalt håndtere risikosituasjoner på være å helt ignorere eller fornekte eksistensen av risiko, hvilket flere av informantene mine gjorde. En av informantene beskriver dette slik:

Jeg tenker ikke så mye over konsekvensene for det blir jo levebrødet mitt. Jeg vet at det jeg gjør er ulovlig og jeg vet hvor mange liv det ødelegger, men du blir bare vandt til å skru følelsene helt av og bare bli helt kynisk liksom som oftest må du bare tenke at du må tenke på deg selv og du må tenke på dine...altså jeg må tenke på gutta mine, min familie liksom ..så det er sånn spis eller bli spist..survival of the fittest liksom.

Her ser vi at denne informanten ikke tenker over negative konsekvenser han kan risikere ved å selge narkotika. Ved å skru av følelsene og være kynisk unngår han å tenke risiko og konsekvenser. På samme spørsmålet svarer en annen informant at; «Nei, faktisk ikke. Jeg ser på det jeg gjør som positivt – i dag da så var det 30 000 cash i lomma liksom og det er jo bra for da kan jeg bruke det til å betale gjelda mi». Denne informanten uttrykker at han velger å fokusere på det positive ved å selge framfor å tenke over risiko. I hans tilfelle oppleves salget som positivt nettopp fordi han da kan nedbetale gjelden sin.

For alle informantene var det nærmest fremmed å forholde seg til spørsmål om risiko og konsekvenstenkning. Dette kan forklares med Wahlin sin beskrivelse av lovbruyterens måte å håndtere risikosituasjoner på, nettopp å forsøke å la være å tenke på de. En mer rasjonell måte å mentalt håndtere risiko på er ved å virkelig ta hensyn til dem og samtidig gjøre en bedømming av hvor store de er for å vurdere hvorvidt lovbruddet er verdt risikoen (Wahlin, 1990, s. 92). Mange av informantene hadde vært tidligere domfelte og noen ventet på rettsak ved intervjuetidspunktet. På spørsmål om risikotenking svarer en av informantene at; «Nei egentlig ikke, fordi jeg hadde allerede vært i rettsak og venta på dom, så da tenker man ikke på risikoen liksom...jeg skjønnte at jeg var kjørt uansett liksom». En annen informant uttrykker noe av det samme; «Eh ja, men jeg følte at da var det allerede for sent for jeg hadde akkurat sittet inne og vært i kontakt med politiet flere ganger så det var ikke noe vits liksom...jeg stressa ikke så mye med å tenke på det». Informantene forteller at de ikke tenkte på konsekvensene nettopp fordi de opplevde at det allerede var for sent. De hadde allerede blitt fanget opp av rettssystemet og derfor var det uaktuelt å vurdere eventuelle konsekvenser.

Valg knyttet til risiko er sentralt i TRV. Her er det en antakelse om at individets preferanser mellom to risikofylte alternativ baseres på den forventede nytten av hver (Wahlin, 1990, s.89). Når det gjelder risikovurdering er vi i selve beslutningen. Her vil det handle om vurdering av mulige negative konsekvenser ved å forlate de etablerte (lovlydige) normene. Som vi har sett er risikovurderingen sterkere ved det første lovbruddet sammenlignet med senere lovbrudd. Dette kan forklares med at overgangen fra lovlydige til ulovlige normer er svakere jo flere lovbrudd man har begått.

Straff kan oppfattes som en pris eller kostnad som påvirker valget mellom lovlig og ulovlig virksomhet (Hauge, 2001, s. 133). I TRV vil aktørens oppfattelse av nytte og kostnad av et lovbrudd være avgjørende for om aktøren begår det (Risjord, 2014, s. 94-95). Grunnen til at risikovurdering er fraværende når informantene begår lovbrudd i dag, kan være at kostnaden ved å begå et lovbrudd er såpass liten når kriminelle handlinger og eventuelt straff har blitt en del av deres livsstil. Det at flere av informantene allerede har et rulleblad, gjør at eventuelle farer for å bli tatt ikke oppleves som truende. Dette påvirker middel-vurderingen. Ettersom nytten blir større enn kostnaden er det rasjonelt å begå lovbruddet.

4.4.2 Tidsorientering

Tidsorientering handler om hvordan individet oppfatter og vurderer framtiden (Wahlin, 1999, s. 68). For å være så konkret som mulig valgte jeg å spørre informantene: ”hvor ser du deg selv om 5 år?”. Seks av syv informanter forteller at de ser på narkotikasalg som en midlertidig løsning. En av de seks informantene gir følgende bilde; «Da er gjelda mi forhåpentligvis borte, så kan jeg begynne å spare og skaffe meg et normalt liv igjen». En annen informant svarer at; «Altså det å selge har jeg aldri sett på som noe jeg skal holde på med for alltid, det har aldri vært en plan det var bare en sånn her er jeg nå liksom». En annen informant uttrykker det slik; «Jeg har begynt å fokusere litt mer på skole nå enn det jeg gjorde før...nå vil jeg faktisk gå på skolen, ikke fordi jeg må, men fordi jeg selv ønsker å ha en utdanning...jeg skal bli maler». Her ser vi tydelig at informantene ikke ønsker å være kriminelle for resten av livet. Informantene framstiller lovbruddene som nå-orienterte og noe som kan hjelpe dem til å etablerte en livsstil i den «normale» verden ved senere tidspunkt. Dette uttrykker en annen informant slik;

Da er jeg forhåpentligvis ute av fengsel og vil prøve å komme meg inn på salg og service, men jeg skal jo melde meg på skole inne i fengsel også, jeg kommer til å utnytte alle muligheter jeg kan for hvis jeg ikke gjør det mens jeg sitter inne så kommer jeg til å bli dratt inn i andre ting i fengselet, som gjør at jeg kommer enda mer inn i de dårlig miljøene liksom. Det er flere jeg kjenner som sitter inne, flere fra mitt eget miljø i de gjengene jeg har vært i som sitter inne, og det er derfor jeg prøver å unngå å bli satt inn i samme fengsel som dem, fordi jeg vet at jeg kan bli brukt som en stor ressurs.

Denne informanten som snart skal sone en lang dom for salg av både våpen og narkotika, ønsker å bruke muligheter som fengselet har å tilby slik at han kan få fullført VGs. Samtidig kan vi ut ifra dette sitatet se hvilke utfordringer og fristelser han kan oppleve i fengselet, som kan bidra til at han ikke oppnår disse målene.

Lovbrudd er eksempler på handlinger som gir kortsiktige belønninger (Hauge, 2001, s. 139). Materialet har tydelig vist at det er en nåtidsorientering i informantenes oppfattelse av lovbruddet. Gottfredsson og Hirschi (1990, s. 97) forklarer manglende evne til å investere tid i noe som lønner seg langt frem i tid, med en mangelfull oppdragelse – en ytre faktor. Her vil

lovbrudd forstås som en av mange avviksformer som kan forklares ut ifra en mangelfull sosialisering, som fører til lav selvkontroll, ufølsomhet og kortsiktighet (Hauge, 2001, s. 141). Gotfredsson og Hirschi (1990, s. 90-91) ville dermed forklart informantenes nå-orientering med vekt på individets manglende selvkontroll eller den sosiale bindingen til samfunnet. Dette vil og være en kausal forklaring på lovbrudd og uttrykk for en naturalistisk tilnærming.

Det er samtidig viktig å påpeke at det ligger en tvetydighet i informantenes oppfattelse av kriminelle handlinger som «midlertidige». På en måte kan det å se på sine lovbrudd som midlertidig forstås som at informantene er impulsstyrte og nå-orienterte fordi at de lever i øyeblikket uten å overveie de langsiktige konsekvensene av sine handlinger. Under forrige punkt om risikovurdering så vi også at informantene unngår risiko og konsekvenstenking. Dette kan også forstås som at de er nå-orienterte. Samtidig viser materialet tendenser til at informantene har mål for framtiden som peker i retning mot et «normalt liv». De ønsker å fullføre VGs., heretter skaffe seg lovlig arbeid og slik forlate det kriminelle miljøet. Dette viser at de er fremtidsorienterte. Deres rasjonelle tankegang er slik at det er nødvendig å begå lovbrudd i dag nettopp fordi de har et mål om å komme seg ut av det kriminelle miljøet. Etter å ha tjent inn en viss pengesum som de selv anser som tilstrekkelig er de klare for å leve i den «normale» verden. Det er både en fremtidsorientering og nåtidsorientering i denne måten å tenke på. Informantene har en oppfatning om at lovbrudd kan gi dem et bedre liv i framtiden, og derfor bruker de salg av narkotika for å nå et viss mål i framtiden.

En av syv informanter skiller seg ut på spørsmål om konkrete planer for framtiden når han uttrykker at;

Jeg skal være kriminell for resten av livet for det er det som passer meg. Jeg har det godt der jeg er nå. For meg så er dette perfekt. Jeg slipper jo å ta noen som helst ansvar og bare lever for i dag... Det å velge et slott eller en sølepytt som du kjenner, jeg hadde valgt sølepytten jeg kjente bestandig...for slottet huff det er skummelt – samma om du vet det er bedre, men sølepytten, den dritten du er oppi og sånn du kjenner...det er klart du velger den, der kan du manøvrere deg rundt. Det er jo det du takler...det du er vandt til.

Til forskjell fra de andre informantene ser vi at denne informanten erkjenner at det er «dette» jeg er. Dette synes å uttrykke en mer grunnleggende eksistensiell identitet, et livsvalg. Et livsvalg er ikke en instrumentell handling fordi instrumentelle handlinger ikke er mål i seg selv. Likevel er det en viss rasjonalitet i informantens utsagn når han sier at det er her jeg kan fungere og leve et godt liv. Slik kan oppfattelsen av det kriminelle liv som «slottet» forstås som grunner til hvorfor han velger å begå kriminelle handlinger.

Oppsummering:

For å oppsummere har vi til nå sett på hvordan informantene vurderer og oppfatter framtiden. Her har materialet vist at det er flere fellestrekk mellom de unges vurdering av risiko og oppfattelse av mål for framtiden. Informantene er i stor grad bundet til nå-tiden når de forteller at de ikke tenker over risiko og negative konsekvenser ved lovbruddet. Samtidig virker de hovedsakelig å være bevisst over framtiden når de henviser til konkrete planer og mål. I tillegg har vi sett at en oppfattelse av lovbruddet som en «midlertidig» periode både kan forklares ut ifra et naturalistisk perspektiv og ut ifra perspektivet rasjonelle valg.

Kapittel 5. Avslutning

Arbeidet med oppgaven har økt min forståelse om kompleksiteten rundt ungdomskriminalitet, og vil forhåpentligvis utvide leserens kunnskap om fenomenet. Et ønske med studien har vært at den skal bidra med en dypere og bredere forståelse av bakgrunnen for at unge mennesker begår narkotikalovbrudd, og at dette videre kan implementeres i arbeidet med denne målgruppen.

En ting jeg har reflektert over er at en burde være kritisk til kildene man tar i bruk. En svakhet ved studien er den er basert på kun gutter. Det var i utgangspunktet ønskelig med informanter fra begge kjønn, blant annet for å kunne se eventuelle likheter og forskjeller ved deres historie. Fra mitt møte med de ulike organisasjonene som hjalp meg med å komme i kontakt med informanter, fikk jeg innblikk i de ansattes erfaringer når det gjelder kjønnsforskjeller i salgsmiljøene i Oslo. Deres inntrykk er at det er overvekt av gutter i salgsmiljøene og at jenter som driver kriminalitet ofte begår andre lovbrudd enn salg av narkotika. Dette forklarer også hvorfor det var vanskelig for meg å få tak i kvinner i de kriminelle salgsmiljøet. Derfor ønsker jeg å stille meg kritisk til om kvinnelige informanter ville fortalt om andre opplevelser enn det mine mannlige informanter har fortalt om.

Sammenfatning

Som en oppsummering vil jeg gå tilbake til utgangspunktene for studien som først og fremst var å belyse hvorvidt unges beslutninger om å begå narkotikakriminelle handlinger har et rasjonelt element i seg, og hvordan vi skal forstå dette elementet. Det kvalitative forskningsintervjuet har vært et egnet verktøy for å finne svar på min problemstilling og undersøkelsen har avdekket flere interessante rasjonelle elementer. Her har TRV og perspektivet instrumentell rasjonalitet vært sentral for å forstå og forklare informantenes mål og grunner for beslutningen om å begå lovbrudd.

Studien viser at det er store fellestrekk mellom informantenes rasjonelle tankegang når det gjelder grunner for beslutningen om å selge narkotika. Informantene begynte å bruke narkotiske stoffer for å redusere ubehag i hverdagen, etterhvert utviklet dette seg til misbruk av narkotika og behov for penger til å dekke eget forbruk. I løpet av denne prosessen ble også opplevelsen av tilhørighet og anerkjennende omsorg i det kriminelle nettverket en grunn for å

fortsette å selge narkotika. Perspektivet TRV har antydnet at dette er en tilstrekkelig begrunnelse for valget om begå narkotikalovbrudd. Resultatene viser tendenser til at den sosiale prosessen degenerer til kynisme ved at mål-middel-forståelsen og nyttekalkylen er endret når informantene i dag kun er avhengig av penger. På dette grunnlaget setter de fleste seg ut et nytt mål. Tidligere var det et mål om å komme seg inn i det kriminelle miljøet for å oppnå ikke-materielle mål som aksept og mestring. For de fleste har narkotikasalg i dag blitt et middel til å motsatt, komme seg ut av det kriminelle miljøet.

Det andre utgangspunktet for studien var hvordan det rasjonelle elementet kan relateres til andre mulige forklarende elementer. Andre mulige forklarende elementer har i denne studien vært risikofaktorer og forpliktelse til normer. Her har målet vært å se på forholdet mellom de tre teoriforklaringene: kausale teorier med et naturalistisk perspektiv, TRV og normteori. På bakgrunn av teoriene har resultatene bekreftet at det er tidligere veldokumenterte risikofaktorer i informantenes bakgrunn. Da har både omsorgssvikt i hjemmet og marginalisering i skolen vært sentrale risikofaktor for å forstå de unges grunner for beslutningen om å begå lovbrudd (Bjørnebekk og Bjørnebekk, 2009, s. 241).

De unge har ikke blitt sett og møtt i samfunnets viktige sosiale arenaer og derfor har det vært rasjonelt å oppsøke antisosiale samfunn hvor de kan oppleve mestring og anerkjennelse. Når tilknytning til anerkjente sosiale arenaer er svak blir overgangen til kriminelle miljøer som tilbyr omsorg og mestringsarenaer kort. De antisosiale miljøene har egne normer, og i følge Bicchieri (2014, s. 163-167) opprettholdes normer ved at alle har grunner til å tilslutte seg dem. Resultatene har vist at disse grunnene kan være at andre ungdommer i salgsmiljøet forventer av deg at du skal begå lovbrudd. Etterhvert har også noen av informantene måttet forholde seg til salgsmiljøets forventninger til en selv, om å måtte fortsette å selge narkotika, hvor valget om å melde seg ut av det kriminelle miljøet er beheftet med risiko. Det rasjonelle elementet i dette er at det for de unge har vært hensiktsmessig å følge normen om å selge, fordi det er en oppfattelse om at slik atferd er forventet av en og at det dermed koster å stå utenfor den.

De unges mangelfulle omsorgssituasjon og opplevelser av svikt i skolesystemet, er faktorer man vil bruke i en naturalistisk tilnærming for å forklare handlingsvalg (Risjord, 2014, s. 15). Et perspektiv på dette, som ivaretar aktørens rasjonalitet, kan være at bakgrunnen til informantene snevrer inn valgmulighetene, og at deres nyttekalkyler er preget av denne

innsnevringen. For eksempel ser vi hvor nærliggende det har vært for de unge å velge kriminalitet. En komponent i denne innsnevringen kan også være en psykologisk tilbøyelighet til kortsiktig tenkning. Likevel ser det ut til at de unge i utgangspunktet ikke ønsker å leve et kriminelt liv. På grunn av innsnevring av perspektiv og valgmuligheter, velger de salg av narkotika som det mest nærliggende alternativet.

Samtidig har vi sett at innsnevringen av valgmuligheter har preget vurderingen av framtiden og tilbøyeligheten til å utsette seg selv for risikosituasjoner. Nyttan blir større enn kostnaden når bakgrunnen er et snevert utgangspunkt, og nettopp derfor er det rasjonelt å begå lovbruddet. Hva sier dette oss når det gjelder å bedre sjansene? Idealet hadde vært å ikke ha et så fattig og snevert utgangspunkt, slik at det ikke blir like belønnende å gå inn i kriminelle miljøer. Vi har blant annet antydning at game-changer prinsippet kan brukes til å forstå hvordan endring, i form av opplysninger om følger av valget, kan endre middel-mål-tankegangen til ungdom. På samme måte kan en endring eller utvidelse av de unges mulighetsrom også endre middel-mål-tankegangen til de unge.

Tidligere studier påpeker sammenhenger mellom individers bakgrunn og utvikling av kriminell livsstil og Wahlins studie har vist at det også er sammenheng mellom lovbrudd og rasjonalitet. Resultater fra min studie relaterer seg både til tidligere forskning som søker årsaker til kriminalitet i individets bakgrunn og miljø, og til Wahlin sin studie som støtter nytten av TRV for å studere lovbrudd. I tillegg viser min studie at TRV er nyttig å bruke i forklaringer av flere sider ved ungdomskriminalitet, nærmere bestemt når man skal forklare individets handlingsvalg.

Selv om Wahlin støtter nytten av TRV har resultatene hennes vist at TRV ikke kan forklare alle forhold, fordi de irrasjonelle situasjonene der tyvene handler impulsivt og affektivt framtrer like tydelig som de rasjonelle situasjonene. Derfor har hun påpekt nødvendigheten av en mer fleksibel modell som inkluderer sosiale eller kulturelle kontekster. Dette er en innvending som også nevnes av Risjord (2014, s. 113). Flere av mine informanter har begrunnet fravær av konsekvens og risikotenkning med at salget hadde blitt en «vane», og en innvendingen om at TRV ikke kan forklare all handling er noe jeg har tatt i betraktning gjennom hele oppgaven. I min studie hadde jeg derfor fokus på å få fram de sosiale og kulturelle kontekstene ved lovbrudd, og her var det naturlig å trekke inn habitus som også er sosialt og kulturelt formet.

Habitusbegrepet hjalp oss å forstå hvordan inkorporerte rasjonaliteter og tillærte disposisjoner for å handle og tenke på bestemte måter kan påvirke individets forståelse av hva som er mulig i ulike situasjoner. Samtidig har en belysning av svakheter ved TRV åpnet for andre faktorer som kan bidra til å forklare handlingsvalg bedre. For eksempel har resultatene mine vist at informantene noen ganger har handlet på grunn av forpliktelse til normer, som de har hatt grunn til å følge. Dette understøtter Bicchieri som beholder TRV-perspektivet i sin normteori. Min undersøkelse kan dermed tolkes som å bidra med kunnskap om både risikofaktorer som har mer direkte betydning for utvikling av antisosial atferd, samt gi innblikk i meningskonstruksjoner på individnivå som har betydning for beslutningen om å selge narkotika.

Litteraturliste

- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Akers, R. L. (2009). *Social learning and social structure. A general theory of crime and deviance*. New Brunswick, N. J.: Transaction publishers.
- Bakosgjelten, A. (Red). (2017). *Barne- og ungdomskriminaliteten i Oslo. Data fra 2016*. (SaLTo-rapport). Hentet fra:
<https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13215933/Innhold/Politikk%20og%20administrasjon/Prosjekter/Salto%20-%20sammen%20lager%20vi%20et%20trygt%20Oslo/Barne-%20og%20ungdomskriminalitet%20i%20Oslo.pdf>
- Becker, G. S. (1974). *Crime and punishment: an economic approach*. I Becker, G. S. & Landis, W. M. (red.): *Essays in the economics of crime and punishment*. (s. 9). Columbia: University Press: New York.
- Bicchieri, C. (2014). *Norms, conventions, and the power of expectations*. I Cartwright, N. & Montuschi, E. (red.). *Philosophy of social science: A new introduction*. (s. 163-225). Oxford: University Press.
- Bjørnebekk, G. & Bjørnebekk, R.T. (2009). *Alvorlige atferdsproblemer og antisosialitet*. I Haanes, K. & Hjermann, R. (red.). *Barn*. (s. 240-241). Oslo: Universitetsforlag.
- Bronfenbrenner, U. (1979a). *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bø, I. (1989). *Barnet og de andre. Nettverk som pedagogisk og sosial ressurs*. Oslo: Tano.
- Bø, I. (2012). *Barnet og de andre. Nettverk som pedagogisk og sosial ressurs*. (4.utg.). Oslo: Universitetsforlag.
- Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. (4.utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Dyb, E. (2014). *Unge ranere i den globale byen*. (NIBR-rapport 20/2014). Hentet fra:
<http://www.hioa.no/extension/hioa/design/hioa/images/nibr/files/2014-20.pdf>
- Forskrift om narkotika. (2013). *Forskrift om narkotika*. Hentet fra:
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2013-02-14-199>
- Frønes, I. & Strømme, H. (2010). *Risiko og marginalisering. Norske barns levekår i kunnskapssamfunnet*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Garsjø, O. (2001). *Sosiologiske tenkemåter. En introduksjon for helse- og sosialarbeidere*.

- Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Gottfredsson, M og T. Hirschi. (1990). *A General Theory of crime*. Stanford University Press: Stanford CA.
- Hagen, G & Qureshi, N. A. (2005). *Etnisitet i sosialt arbeid: Arbeid med etniske minoriteter i barnevern og sosial sektor*. Oslo: Pensumtjeneste AS.
- Hammersvik, E. (2009). *Vellykkede lovbrøtere som ga seg. Veier inn og ut av liv med lovbrudd*. Bergen: Vigmostad & Bjørke AS.
- Hauge, R. (2001). *Kriminalitetens årsaker*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Heggen, K., Jørgensen, G. & Paulgaars, G. (2003). *De andre. Ungdom, risikoner og marginalisering*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Jacobsen, D. I. (2010). *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse- og sosialfagene*. (2.utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tufte, P. A. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Justis- og politidepartementet. (2005-2008). *Handlingsplan: sammen mot barne- og ungdomskriminalitet*. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/vedlegg/handlingsplan_sammen_mot_barne_ungdomskriminalitet.pdf
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. (3. Utg.). Oslo: Gyldendal.
- Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Little, D. (1991). *Varieties of social explanation. An introduction of the philosophy of social science*. Westview Press Inc.
- Ogden, T. (2009). *Sosial kompetanse og problematferd i skolen*. (2.utg.). Oslo: Norsk Forlag AS.
- Pierre Bourdieu. (1977). *Outline of a theory of practice. Cambridge studies in social anthropology*. Cambridge: University Press.
- Riaz, W. & Foss, A. B. (2018, 24.jan). *Kraftig økning i ungdomskriminaliteten i Oslo*. Aftenposten. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/osloby/i/4dzPba/Kraftig-okning-i-ungdomskriminaliteten-i-Oslo>
- Risjord, M. (2014). *Philosophy of social science. A contemporary introduction*. London: Routledge.
- Sandberg, S. & Pedersen, W. (2006). *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Skretting, A., Bye, E. K., Vedøy, T. F. & Lund, K. E. (Red.). (2015). *Rusmidler i Norge 2015*. (SIRUS- rapport). Hentet fra:
https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2015/rusmidler_i_norge2015.pdf
- Straffeloven. (2005). *Lov om straff*. Hentet fra:
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-8#KAPITTEL_2-8
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Troye, S. V. (1994). *Teori og forskningsevaluering. Et kritisk realistisk perspektiv*. Oslo: Tano.
- Wahlin, L. (1999). *Den rationella inbrottstjuven?* (doktoravhandling). Sosiologiska institutionen: Lunds Universitetet.
- Øia, T. (2013). *Ungdom, rus og marginalisering*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Vedlegg 1

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet "Ungdom og kriminalitet"

Bakgrunn og formål

Prosjektet er et masterstudie ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Problemstillingene som løftes i prosjektet er hvordan unge havner i kriminelle miljøer og hvorfor unge velger å begå kriminelle handlinger til tross for konsekvenser det bringer med seg. Formålet med dette prosjektet er å oppmuntre relevante parter til å utvikle og iverksette en helhetlig politikk som legger til rette for en vellykket sosialisering og integrering av alle barn, gjennom familien og lokalsamfunnet.

Utvalget for prosjektet er valgt ut ifra to kategorier. Unge (16-23 år) som har begått narkotikaforbrytelser.

*Narkotikaforbrytelser vil her si salg av cannabis

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i dette prosjektet innebærer datainnsamling gjennom intervju som varer mellom 30min og 60min. Her vil spørsmålene omhandle deltakerens opplevelser av det kriminelle miljøet men også hvordan miljøet rundt kriminaliteten kan ha bidratt til rekruttering i det kriminelle miljøet. Data registreres ved notater i tillegg til lydopptak

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Notater eller lydopptak som tas i intervjuer som kan identifisere deltakeren vil bli lagret på en sikret datamaskin med tilgang kun for prosjektleder og veilederen. For å ivareta konfidensialitet vil informasjonen bli anonymisert gjennom en kode som knytter deltakeren til dens opplysninger. Deltakeren vil dermed ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.05.2018. All personopplysninger vil anonymiseres og slettes ved prosjektslutt.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med **prosjektleder** Leya Ghebremedhin på telefonnummer: 90 14 53 83

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2

Nicolay B. Johansen
Pilestredet 35
0130 OSLO

Vår dato: 13.10.2017

Vår ref: 55688 / 3 / HJT

Deres dato:

Deres ref:

Tilråkning fra NSD Personvernombudet for forskning § 7-27

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 04.09.2017 for prosjektet:

<i>55688</i>	<i>Ungdomskriminalitet</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Nicolay B. Johansen</i>
<i>Student</i>	<i>Leya Ghebremedhin</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er unntatt konsesjonsplikt og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 31.05.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS Harald Hårfagres gate 29 Tel: +47-55 58 21 17 nsd@nsd.no Org.nr. 985 321 884
NSD – Norwegian Centre for Research Data NO-5007 Bergen, NORWAY Faks: +47-55 58 96 50 www.nsd.no

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Håkon Jørgen Tranvåg

Kontaktperson: Håkon Jørgen Tranvåg tlf: 55 58 20 43 / Hakon.Tranvag@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Leya Ghebremedhin, leyag2209@gmail.com

FORMÅL

Formålet er å stoppe den enkelte på vei inn i en kriminell løpebane og handler om å oppfylle en av samfunnets viktigste forpliktelser. For å lykkes med dette tror jeg det er nødvendig med et forpliktende samarbeid mellom offentlige instanser/myndigheter. Formålet med denne oppgaven er dermed å oppmuntre relevante parter til å utvikle og iverksette en helhetlig politikk som legger til rette for en vellykket sosialisering og integrering av alle barn, gjennom familien og lokalsamfunnet.

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

Hovedregelen når det registreres sensitive opplysninger til forskningsformål om ungdom under 18 år, er at det må innhentes samtykke fra foreldrene. I dette prosjektet vurderer personvernombudet det imidlertid slik at ungdommer over 16 år kan samtykke til deltakelse på selvstendig grunnlag. Dette ut fra en helhetsvurdering av opplysningenes art og omfang.

UTVALG OG REKRUTTERING

Etter korrespondanse med student er utvalget endret til å bestå av ungdommer i alderen 16-18 år, som rekrutteres via Barnevernsproffene/Forandringsfabrikken som oppretter førstegangskontakt.

Frivillighetsaspektet må særlig vektlegges i forhold til unge, og spesielt når forskningen foregår på eller i tilknytning til en organisasjon som barnet står i et avhengighetsforhold til.

SÅRBARE GRUPPER

Utvalget kan befinne seg i en sårbar situasjon og skal snakke om et vanskelig tema. Det er derfor viktig at datainnsamlingen gjennomføres på en slik måte at belastningen på ungdommen blir minst mulig. I studentprosjekter har veileder et særskilt ansvar for å påse at deltakerne blir ivaretatt på best mulig måte.

Vi anbefaler at dere leser Forskningsetiske retningslinjer om sårbare grupper:

<https://www.etikkom.no/FBIB/Temaer/Forskning-pa-bestemte-grupper/Sarbare-grupper/>

TREDJEPERSONER

Det tas høyde for at datamaterialet vil kunne inneholde til dels sensitive opplysninger om identifiserbare tredjepersoner (f familiemedlemmer, venner, profesjonsutøvere). Behandlingen anses nødvendig for formålet, da det i mange tilfeller vil kunne være vanskelig for informanten å gi beskrivelser uten å identifisere involverte tredjepersoner. Vi forstår det slik at fokus vil være på informanten og dennes opplevelser. Personvernombudet

legger til grunn at tredjeperson, så langt det lar seg gjøre, får informasjon om prosjektet. Dersom det i noen tilfeller skulle vise seg uforholdsmessig vanskelig å informere tredjeperson, kan prosjektleder unntas fra informasjonsplikten. Alternativt må opplysninger om tredjeperson anonymiseres fortløpende. Personvernombudet foreslår at prosjektleder oppfordrer informantene til å omtale andre i så lite identifiserende grad som mulig/nødvendig. Personvernombudet finner derfor at opplysningene kan behandles i henhold til personopplysningsloven § 8 d) og § 9 h).

SENSITIVE PERSONOPPLYSNINGER

Det behandles sensitive personopplysninger om strafferettslige forhold.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Høgskolen i Oslo og Akershus sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

PROSJEKTSLUTT OG ANONYMISERING

Forventet prosjektslutt er 31.05.2018. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lydopptak

Vedlegg 3

BEKREFTELSE PÅ ENDRING

Hei, viser til epost registrert hos personvernombudet 01.05.2018.

Vi har nå registrert at Dag Jenssen er ny daglig ansvarlig for prosjektet, og tar over for Nicolay Borchgrevink Johansen.

Personvernombudet forutsetter at prosjektopplegget for øvrig gjennomføres i tråd med det som tidligere er innmeldt, og personvernombudets tilbakemeldinger. Vi vil ta ny kontakt ved prosjektslutt.

Mvh,

--

Håkon Jørgen Tranvåg Rådgiver | Adviser Seksjon for
personverntjenester | Data Protection Services T: (+47) 55 58 20 43
NSD – Norsk senter for forskningsdata AS | NSD – Norwegian Centre for
Research Data

Harald Hårfagres gate 29, NO-5007 Bergen T: (+47) 55 58 21 17
postmottak@nsd.no www.nsd.no

Vedlegg 4

TEMAGUIDE

Fakta relaterte spørsmål:

- Kjønn?
- Alder ?

Problemstilling relaterte spørsmål:

1. Tema: bakgrunn

- Familie: Positive og negative erfaringer?
- Skole: Positive og negative erfaringer?
- Rollemodeller: Har du hatt noen forbilder/rollemodeller under oppveksten? (hvis ja, hvem og hvorfor han/hun?)

2. Tema: grunner og målet med den kriminelle handlingen

- Innpass: Kan du fortelle om hvordan du kom inn i det kriminelle miljøet - Første gang du solgte? Hvordan var det?
- Hva er dine grunner for å selge narkotika?
- Hva ville du oppnå første gang du solgte? - Var det sånn at dette målet/grunnene endret seg underveis eller har det vært det samme hele veien?

3. Tema: valgmuligheter

- Hva er det som gjør at du velger å begå lovbrudd til tross for de ulempene det medfører?

4. Tema: Framtidssyn

- Sist gang du solgte, tenkte du da at ”nå risikerer jeg negative konsekvenser for framtiden”?
- Hvor ser du deg selv om 5 år?

Sluttkommentarer fra informanten:

-